

PÓKA ÁGNES*

GYALUI THORDA ZSIGMOND (?–1569) PÁLYAFUTÁSA

Gyalui Thorda Zsigmond három területen alkotott jelentőset: saját korában Európa-szerte elismert humanista, a Magyar Királyság gazdasági irányításának egyik kulcsembere, valamint jelentős hírszerző-diplomatája is volt. Tevékenységi körét ehhez képest leginkább a humanista oldalról közelítették meg, életrajzát is elsősorban humanistákkal való levelezése alapján állították össze, és csupán érintőlegesen tárgyalták gazdaságszervező, illetve diplomáciai-politikai tevékenységét. E tanulmány természetesen nem tudja teljességgel pótolni a hiányt, csupán egy, az utóbbi két szempontot hangsúlyosabban tárgyaló vázlatot kíván adni életéről.

A rendelkezésre álló, még feltáratlan vagy alig feldolgozott forrásanyag igen bőséges és informatív. Első helyen kell említeni a gazdasági igazgatás anyagát, amelyből kamarai pályafutásának állomásait és az aktuális politikai eseményeket is nyomon követhetjük. Az instrukciók¹ és királyi utasítások² Thorda tiszttségét és feladatkörét, vagy éppen egy-egy konkrét feladatát jelölték meg, míg tényleges tevékenységéről a császárhoz, a Magyar és az Udvari Kamarához írott jelentéseiből nyerhetünk pontosabb képet.³ A fenti iratanyag számtalan fondba szóródott szét az idők folyamán, ami szerepet játszott abban, hogy máig sem gyűjtötték össze és dolgozták fel.⁴ Szintén fontos forrás Thorda Zsigmond saját kezűleg írott naplója, amelyet már 1798-ban kiadtak a *Scriptores rerum Hungaricarum minores* c. kötetben.⁵ A *Sigismundi Thordae Ephemerides...* címet viselő munka az 1558 és 1567 közti időszak eseményeit öleli fel, és nemcsak a szerző életének fordulópontjairól tájékoztat, hanem a korszak fontosabb politikai és hadi eseményeiről is. Hasonlóképpen jelentős forráscsoportot képez Thorda levelezé-

* Póka Ágnes (1987) — történész, tudományos segédmunkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Kora újkorai témacsoport, Bp. poka.agnes@btk.mta.hu

1 MNL OL E 136 Diversae instructiones.

2 MNL OL E 21 Benignae resolutiones.

3 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae; ÖStA HHStA Ungarische Akten, Allgemeine Akten; ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn.

4 Ld. 1–3. jegyzet

5 Ephemerides, 1798. A műről említést tesz *Szinnyei*, 1914. 135. p.

se, amelyből elsősorban humanista kapcsolatairól, másodsorban a napi politikai eseményekről és magánéletéről értesülhetünk.

Thorda életútjának feldolgozását több életrajz is célul tűzte ki. Ezek közül talán Miloslav Okál szlovák klasszika-filológia-professzor francia nyelven írt munkája a legalaposabb: a Thorda humanista levelezését és irodalmi munkásságát gyakorlatilag teljes egészében, naplóját részben feldolgozta.⁶ Lényegében az erről írt könyvismertetését jelentette meg később tanulmány formájában is Zeman László.⁷ 1937-ben Gömör János is készített egy rövid életrajzi vázlatot az Evangélikus Lapba.⁸ Még rövidebben említi Thorda pályáját Budai Ézsaiás történeti munkájában.⁹

A kormányzattörténeti munkák közül több is érdemben hozzájárul az életrajzi adatok bővítéséhez, különösen kamarai pályafutása egyes részleteinek bemutatásán keresztül. E művek közül Ember Győző közismert közigazgatás-történeti munkáját, Szűcs Jenő Szepesi Kamara anyagáról írt művét, valamint Acsády Ignác *A pozsonyi és a szepesi kamarák* c. monográfiáját érdemes kiemelni.¹⁰

A humanistákkal, művelődéssel, iskolatörténettel foglalkozó művekben rendszerint található egy-egy említés Thordáról, amelyek szintén hozzájárultak az életrajz teljesebbé tételéhez. Az életút rekonstruálásához felhasználhatók továbbá a köztörténettel vagy annak egy-egy epizódjával, szereplőjével kapcsolatos munkák is, amelyek, bár csak egy-egy adalékkal járulnak hozzá az életrajzhoz, nélkülük lehetetlen lenne áttekintően felvázolni Thorda működését.

Neveltetés és ifjúkor

Nagy Iván szerint a család a Bihar megyei Torda helyiségről vette nevét, itt feküdtek birtokaik is: 1552-ben Zsigmond 14 portával rendelkezett a településen.¹¹ A család maga azonban Thorda Zsigmond születésekor már biztosan nem itt, hanem

6 Okál, 1974. 105–155. p.

7 Zeman, 2003. 37–55. p.; Zeman, 1983. 102–110. p. A tanulmányból részleteket közöl itt: Zeman, 2013. 48–49. p.

8 Gömör, 1937. 360–364. p.

9 Budai, 1814 134–137. p.

10 Ember, 1946.; Szűcs, 1990.; Acsády, 1894.

11 Nagy, 1865. 181. p.; Bielek, 1796. 115. p., talán azonos a Maksay által Torday Zsigmondként említett személlyel, ld. Maksay, 1990/1. 232. p.; Nyakas, 1991. 49. p., nevére ld. még Sinay, 1911. 245. p., jegyzetben: a kiadó jegyzete szerint a gyalui előnév Thorda származási helyét

Gyalu városában élt, amint az egy későbbi tanúvallatási jegyzőkönyvből kiderül: 1578-ban somlyai Báthory Kristóf erdélyi vajda parancsára a kolozsmonostori konvent megbízottai vizsgálatot tartottak Thorda Ferenc és testvére, Zsigmond rokonsága, illetve atyai birtokaik ügyében.¹² Ennek során a még mindig Gyaluban élő szomszédokat is kihallgatták, többek között Huszár Györgyöt, Gyalu város bíróját is. A tanúvallatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy Zsigmond atyja Thorda Benedek, anyja pedig Fodor György leánya, Margit volt.¹³ A család később is Gyalun élt, amiről Thorda Zsigmond egy 1545-ben kelt leveléből értesülünk: a bizonytalan erdélyi politikai helyzet miatt szüleit Gyaluból Lengyelországba szándékozott költöztetni.¹⁴

Thorda Zsigmond születésének pontos dátuma nem ismert. A kutatók tanulmányainak idejéből következettek arra, hogy valószínűleg az 1510-es évek végén vagy az 1520-as évek elején látta meg a napvilágot.¹⁵ Thorda Gyalu mezőváros egykori bírója, Molnár Ferenc tanúvallomása szerint már korán Magyarországra ment tanulni, és a tanú azt is hallotta, hogy hazatérte bizonytalan.¹⁶ Ezt az adatot kiegészítik egyéb forrásokból származó ismereteink, miszerint Thorda egy ideig a gyulafehérvári iskolát is látogatta: Kálmáncsehi Sánta Mártont is tanáraként említi, aki ekkoriban itt oktatott.¹⁷ Thorda 1534/1535 téli félévére beiratkozott

jelöli, elvethető az az értelmezés, amely szerint görögül kacagást jelentene a neve; *Fraknoi*, 1874. 166. p.

12 Korábban születési helyét csupán előneve alapján valószínűsítették. Ld. *Okál*, 1974. 105. p.; *Zeman*, 1983. 102. p.; *Zeman*, 2003. 37. p.

13 A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy Thorda Zsigmond és Ferenc féltestvérek, ugyanis atyjuk, Benedek első feleségétől származik Zsigmond, másodiktól, a Vista faluból származó Margittól pedig Ferenc; a két fiú sosem osztozott meg az ősi és az atyai jószágokon. A kolozsmonostori jegyzőkönyvből származó adatokat ezúton köszönöm Bogdándi Zsoltnak és Gálfi Emőkének. MNL OL F15 Protocolla libri regii et styliionaria, VIII. 1r-3v. Nagy Iván tehát tévesen feltételezte, hogy atyjuk az a Thordai (sic!) Miklós lehetett, aki Bihar megye követeként vett részt az 1505. évi rákosi országgyűlésen. *Nagy* 1865, 157. p.

14 *Okál*, 1974. 105. p.; *Zeman*, 1983. 104. p.; *Zeman*, 2003. 41. p.; *Bauch*, 1885. 527., 533–535. p.; *Fraknoi*, 1874. 169. p.

15 *Zeman*, 1983. 102. p.; *Zeman*, 2003. 38. p. Bernhard szerint 1518-ban született, de nem hivatkozik forrásra. *Bernhard*, 2015. 212. p.; *Fraknoi* Vilmos 1515 körülre tette születését. Ld. *Fraknoi*, 1874. 166. p.

16 MNL OL F 15 Protocolla libri regii et styliionaria, VIII. 2r-3v Gyalu mezőváros egykori bírójának vallomása.

17 Thorda egy levelében említi, hogy Euripides Orestésének verses fordítását egykori tanárának, Kálmáncsehi Sánta Mártonnak fogja ajánlani. Gyalui Thorda Zsigmond levele Joachim

a krakkói egyetemre,¹⁸ ahol barátságába fogadta Verancsics Antal és öccse, Mihály.¹⁹ 1539-ben ugyanitt²⁰, majd a wittenbergi egyetemen folytatta tanulmányait, ahol 1544. január 31-én magisteri fokozatot is szerzett, 27 pályázó közül az első helyen.²¹ Kedves tanítványaként említette Melanchton, akivel Thorda barátságot is kötött.²² Thorda minden bizonnyal itt, Melanchton szellemi körében kötelező-dött el a reformáció eszméi mellett.²³ Melanchton a későbbiekben is támogatta tanítványát, például 1545-ben Perényi Péter figyelmébe ajánlotta őt.²⁴ Barátságukról éveken át tartó levelezésük tanúskodik.²⁵

Thorda Wernher Györggyel, a korszak meghatározó közigazgatási szakemberével és neves humanistával való kapcsolata révén folytatta tanulmányait. Nem tudjuk, hogyan ismerték meg egymást, de kapcsolatuk kialakulásában minden bizonnyal szerepet játszott az is, hogy mindketten a *respublica litteraria* tagjai

Camerariushoz. Padova, 1547. április 15. Kiadás: ETE 1909. 538–539., Horváth következtetett iskolája helyére Kálmáncsehi említéséből. *Okál*, 1974. 106. p.; *Zeman*, 1983. 102. p.; *Zeman*, 2003. 38. p.; *Horváth*, 1953. 270. p.; *Bauch*, 1885/2. 529. p.; *Zoványi*, 1977. I. 223. p.

- 18 Az egyetemi matrikulában „Sigismundus Benedicti de Gyalvd d. Albensis Transilvanus” néven iratkozott be. *Metryka*, 2010. 190. p.; *Schrauf*, 1893. 102. p.; *Fraknói*, 1873/1. 266. p.; *Zeman*, 2003. 38. p.; *Gömöry*, 1937. 361. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p.; *Waldapfel*, 1946. 42. p. Verancsics Antal leveleskönyve az alábbi anekdotát őrizte meg róla számunkra: „Facunde, graviter, docte, Sigismunde, peroras,/ Et latium pulchre fundis ab ore sonum;/ Christigenumque sophos vere sancteque revelas,/ Et quaeri debet, qua ratione doces?/” *Fraknói*, 1874. 166. p.

- 19 *Fraknói*, 1874. 166. p.

- 20 Ez az adat nem épült be az életrajzokba. Ld. *Schrauf*, 1893. 102. p.; *Fraknói*, 1874. 167. p.

- 21 *Okál*, 1974. 106. p.; *Zeman*, 1983. 102. p.; *Zeman*, 2003. 38. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p. Thorda wittenbergi tanulmányait és Melanchtonnal való barátságát Fraknói Vilmos is megerősíti: *Fraknói*, 1873/2. 289. p. *Gömöry*, 1937. 361. p. Egyetemi tanulmányaira utal *Szűcs*, 1990. 11. p. Thorda volt a harmadik magyar diák, aki magister lett Wittenbergben. *Ritoókné*, 1984. 229., 236. p.; *Tolnay*, 2004. 8. p.; *Hörk*, 1896. 332. p. *Fraknói*, 1874. 167. p.; *Révész*, 1859. 218. p.

- 22 Thorda és Melanchton egészen az 1550-es évekig leveleztek. *Bernhard*, 2015. 296. p.; *Okál*, 1974. 106. p.; *Foerstemann*, 1841. 177. p.; *Bartholomaeides*, 1817. 13. p.; *Bauch*, 1885/1. 339. p., *Bauch*, 1885/2.; 524–538. p.; *Thury*, 1908. 242. p.

- 23 *Gömöry*, 1937. 361. p.; *Bernhard*, 2015. 225. p. Thorda Zsigmond 1545. december 25-én azt írta Melanchtonnak, hogy valóságos jótétemény a török terjeszkedés, mert ők nem akadályozzák a protestánsok vallásgyakorlatát. Kiad.: ETE 1909. 448–453. p., részleteket idéz *Haiczi*, 1932. 105–106. p.; *Sinay*, 1911. 234–236. p.

- 24 *Dienes*, 2008. 58. p.; *Dienes*, 2011. 32. p.; *Hörk*, 1896. 35., 332. p.

- 25 Leveleik közül néhányat kiadott Gustav Bauch, ld. *Bauch*, 1885/2. 524–538. p. Szabó röviden összefoglalja Thorda egy Melanchtonhoz írott levele tartalmát: *Szabó*, 1964. 252. p., ld. még levelezésükre ETE 1909. 451–452., 481–482., 596–597. p.

voltak. Akárhogy is történt, Thorda wittenbergi egyetemről való visszatérésének évében már szoros kapcsolatban álltak.²⁶ Wernher óriási hatással volt Thorda pályájára, amelynek talán első lépéseként Révay Ferenc turóci főispán és nádori helytartó figyelmébe ajánlotta pártfogoltját az olaszországi tanulmányútra készülő Révay-fiúk, Mihály, János és Lőrinc nevelőjéül.²⁷ Thorda, bár jobban szeretne volna folytatni wittenbergi tanulmányait, elvállalta a feladatot.²⁸ Hörk szerint ő vágyott haza, Melanchton marasztalta.²⁹

Thorda 1546-ban Szklabinjáról, Révayéktól Eperjesre, majd Wittenbergen, Pozsonyon és Bécsen keresztül Padovába utazott a Révay-fiúkkal.³⁰ Életének ezen szakaszát részben Wernher és Révay levelezéséből, részben saját munkáiból ismerjük. A nevelői teendők mellett saját tudását is gyarapította: jogi³¹ és orvosi tanulmányokat folytatott (Gömöry szerint diplomát is szerzett), sőt asztronómiával foglalkozott ez idő tájt.³² Bernhard szerint a filozófiai fakultásra iratkozott be.³³ Thorda legfontosabb feladatát a fiúk nyelvoktatása jelentette. A Révay-fiúk kalandjairól apjukhoz intézett leveleikből értesülünk: bár alapvetően jól haladtak tanulmányaikban, olykor kamaszokhoz „illően” nem akartak engedelmeskedni mesterüknek, időnként helyi zavargásokban is részt vettek, ami miatt Thorda le

26 Zeman, 1983. 102. p., Zeman, 2003. 38. p.

27 Wernher György levele Révay Ferenchez. Eperjes, 1544. április 12. Kiadás: ETE 1909. 348–349. p. Thordát Serédy Gáspár is igyekezett megnyerni: Wernher már 1544. április 12-én tudósította barátját, Révay Ferencet, hogy Thorda egyik levelében említette a Serédytől kapott meghívást. Szabó, 1993. 53–62. p. Fraknói, 1873/1. 20. p.; Gömöry, 1937. 361. p.; Okál, 1974. 106. p.; Zeman, 1983. 102. p.; Zeman, 2003. 38. p.; Bernhard, 2015. 211. p.; Veress, 1933. 33. p.; Szabó, 1984. 212. p.; Fraknói, 1874. 168. p.

28 Sinay Miklós idézi Thorda 1546-ban Krisztus születése napján Melanchtonhoz írott levelét: „Én – úgymond, – ahogy ezelőtt elhatároztam, hogy ebben az időben visszatérek hozzátok, bár vonz az irántatok való csodálatos vágyódás, nem tehetem. Magamra vállaltam Itáliában Révai Ferenc, helyettes nádor [ti. helyesen nádori helytartó! — P.Á.] gyermekeinek tanítását azzal a feltétellel, hogy két évnél tovább Itáliában kint lenni ne kényszerítessem.” Sinay, 1911. 232–233. p.; Gömöry, 1937. 361–362. p.; Zoványi, 1977. 223. p.; Grynaeus 1993. 35. p.

29 Hörk, 1896. 332. p.; Fraknói, 1874. 168–169. p.

30 Fraknói, 1873/2. 18–92. p.; Zeman, 1983. 103. p.; Zeman 2003, 38. p.; Katona, 2000. 274. p., Szlavikovszky, 2007. 44. p.; Hörk, 1896. 332. p.; Bernhard, 2015. 212. p.

31 Szabó, 1993. 57. p.

32 Gömöry, 1937. 363. p.; Okál, 1974. 113. p.; Zeman, 1983. 102. p.

33 Bernhard, 2015. 213. p.

akart mondani tanári tisztéről, de végül nem tette meg.³⁴ 1549. november elején I. Ferdinánd Mantovába érkezett, ennek alkalmából Thorda is üdvözölte tanítványaival, a magyarországi egyetemi hallgatók nevében pedig Révay Mihály köszöntötte az uralkodót, amiről levélben számolt be atyjának.³⁵

Thorda Padovában tovább építette humanista kapcsolatait: ekkor és a későbbiekben is gyakran váltott levelet Melanchtonnal és Joachim Camerariusszal, a század nagy német filológusával.³⁶ 1548 novemberében Padovában két beszédet is mondott (*Oratio de beatudine, Quaestio an honesta sint natura, an vero opinione*), amelyeket a következő esztendőben ugyanitt ki is adott.³⁷ Ugyanebben az évben jelent meg az ekkor készült, az ismert evangéliumi történetet hatvankét strófában feldolgozó „karácsonyi ének” (*Genethliacon in diem Natalem Christi*), valamint a hasonlóképpen szapphói versszakokból álló, főképpen az Ótestamentumból merítő *Hymnus de Angelis* (Veleence, 1548) című műve is.³⁸

Thorda 1550. július 21-én érkezett vissza Szklabinýára.³⁹ Néhány hétig a szklabinýai Révay-várban időzött, majd még ebben az esztendőben, október 27-én feleségül vette Wernher egyik leányát, Eufémiát.⁴⁰ Az ifjú pár császári ajándékot is kapott az esküvő alkalmából: egy aranyozott ezüstserleget, amely igen jelentős összeget, 80 forintot ért.⁴¹ A gesztus minden bizonnyal inkább az

34 Részletesebben ld. *Fraknói*, 1873/1. 29–30. p.; *Zeman*, 2003. 41. p.; *Veress*, 1915. 33–38., 40–41., 43–46. p.; ETE 1909. 527–528. p.

35 *Okál*, 1974. 114. p.; *Vérancsics*, 1860. 38., 196–197., 207–209., 262. p.

36 *Bauch*, 1885/1. 339. p.; *Bauch*, 1885/2. 529–538. p.; *Zsinka*, 1927. 70–72. p. no. 50. ETE 1909. 448–553., 538. p.; ETE V. 451., 481., 596–597. p.; *Freytag*, 1831. 56–57. p.; *Melanchton*, 1842. 821–823. p.; *Camerarius*, 1595. 57. p.

37 *Zeman*, 1983. 102. p.; *Zeman*, 2003. 38. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p.; az *Oratio*-ra ld. még *Bernhard*, 2015. 222. p.

38 *Zeman*, 1983. 102–103. p.; *Zeman*, 2003. 38. p.; *Bernhard*, 2015. 215. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p.

39 *Okál*, 1974. 115. p. *Zeman* az 1550-es, *Fraknói* pedig az 1551-es dátum mellett foglalt állást, utóbbi szerint Mihály 1551 nyarán, testvérei pedig 1553 augusztusában utaztak haza. *Zeman*, 1983. 103. p. *Fraknói*, 1873/1. 34. p. Ld. még *Hörk*, 1896. 35. p., hivatkozva: [Eperjes város levéltára] Cub. I. Loc. 3. Fasc. A. csűr- és borszámadások. Eszerint Thordát 1551-ben már Eperjesen találjuk, hiszen fizetését feljegyezték a városi iratokban.

40 *Gömör*, 1937. 363. p.; *Okál*, 1974. 116. p.; *Zeman*, 1983. 103. p.; *Zeman*, 2003. 39. p.; *Hörk*, 1896. 36. p.

41 Ld. az Udvari Kamara utasítását a Magyar Kamara részére, Augsburg, 1550.10.25. ÖStA FHKA Ungarische Gedenkbücher Bd. 387. fol. 138v–139r. Vö. még: MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1550. október 27. „Wernher Georgii filiae sponsae Sigismundi Thorda poculum

uralkodót sok éve hűségesen szolgáló Wernhernek, semmint a valószínűleg csak névről ismert Thorda Zsigmondnak szólt, mindenesetre felhívhatta személyére az uralkodó figyelmét. A nemrégiben megnesesztett és birtokokkal is megajándékozott Wernher leányával való házasság mindenképpen előnyös lehetett Thorda számára, hiszen Wernher ekkor már évek óta a felső-magyarországi jövedelmek adminisztrátoraként működött, és többször is állást szerzett pártfogoltjainak, köztük Thordának is. Az esküvő alkalmából adták ki humanista barátai közül 18-an a házasságkötést köszöntő epigrammagyűjteményüket, amelyet Mattheus Collinus szerkesztett: *De nuptiis clarissimi doctoris Sigismundi Geloi Pannonii et honestissimae puellae Euphemiae* (Prága, 1551).⁴²

Thordát az esküvői kötetben már az eperjesi iskola professzoraként említik.⁴³ Valószínű, hogy már 1545 végén és 1546 elején is eperjesi rektorként működött, ugyanis Johannes Bozonius már a Thorda itáliai útját megelőző időkből tanárának vallja a fenti epigrammakötetben.⁴⁴ Valószínűleg hazatért egy időre a Révay-fiúk mellől, ugyanis 1549-ben az eperjesi tanács Thordának mint eperjesi tanítónak 3 forint segélyt szavazott meg, hogy könyveit hazaszállíttathassa Wittenbergből.⁴⁵ 1551-ben, immár „*publicus professor*”-ként 25 forintot kapott ugyanerre a célra.⁴⁶ Mint eperjesi rektor filozófiát és retorikát is tanított, ugyanis mint e poszton

argenteum deauratum valoris 80 fl. quoad praesentendum”, ld. még az ajándékozást elrendelő királyi utasítást itt: *Melcer*, 1880. 208. p. Az esküvőre ld. még ÖStA FHKA HKA Familienakten, D-T 124 Thorda család iratai, fol. 3r-v, 1550. október 27.

42 Zeman és Okál Matthias Collinusnak, a Régi Magyar Könyvtár Joannes Balbinusnak tulajdonítja a szerzőséget, vagy legalábbis ennek oroszlánrészét. A költemény részletes elemzését és Matthias Collinus szerepét ld. *Okál*, 1974. 116–123. p. ld. még *Zeman*, 1983. 103. p. *Zeman*, 2003. 39–40. p. Joannes Balbinusra ld. RMK III. 399. és 5363; *Kiss*, 2007. 302. p.

43 *De nuptiis clarissimi doctoris Sigismundi Geloi Pannonii et honestissimae puellae Euphemiae Magnifici ac doctiss. D. Georgij Vernheri etc. filiae, epigrammata aliquot, a Boiemis poeticae studiosis scripta. Mattheus Collinus a Choterina Lectori*. Prága, 1551. Az eperjesiek Wittenbergben végzett tanárt akartak, mert látták, hogy Bártfa iskolája hogyan virágzott fel Stöckel Lénárt igazgatósága alatt. A városi iskola Thorda alatt alakult át humanista gimnáziummá: új tantárgyakat vezetett be, és a három állandó tanár (rektor, konrektor, szubrektor) rendszerét is ő rendszeresítette. Ld. *Hörk*, 1896. 35–36. p.; *Szögi-Kónya*, 2012. 31–32. p.; *Gömöry*, 1937. 363. p.; *Zeman*, 1983. 102–103. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p. Fraknói szerint 1550–1554 között volt rektor. *Fraknói*, 1874. 170. p.

44 *Zeman*, 1983. 103. p.

45 Iványi idézi a városi számadáskönyvek vonatkozó bejegyzését: „De adducta supellectili, libris videlicet etc. domini Sigismundi Geloi ex ipsa Viteberga stb. addidit civitas flor. 3.” *Iványi*, 1911. 219. p.

46 „pro viatico et vectura ex Italia” *Iványi*, 1911. 219. p.

híres elődjéről emlékezik meg róla egyik versében Bocatius János, a kiváló pedagógus.⁴⁷

Thorda kamarai pályafutása

A kezdetek

Nem tudjuk, hogy Thorda Zsigmond pontosan mikor és hogyan került a Magyar Kamara alkalmazásába, de nagyon valószínű, hogy ebben döntő szerepe volt Wernherrel való kapcsolatának. Az első írásos bizonyíték Thorda kamarai működésére vonatkozóan csak 1553-ból maradt fenn: egy január 19-én kelt királyi utasítás információt kér Thorda korábbi szolgálatairól, ugyanis Wernher már korábban kérte, hogy az uralkodó emelje a kamarai tanácsosai közé.⁴⁸ Sajnos sem az irathoz mellékelte kérelem, sem pedig a kamara válaszirata nem ismert, így korábbi kamarai tevékenysége egyelőre nem bizonyítható.

Mindenesetre Wernher 1553. március 2-án, Thurzó Ferenc kamaraelnöknek szóló levelében jelezte, hogy előző nap kapta meg a király levelét, amelyben tudakozódik Thordáról, hogy méltó lenne-e a kamarai tanácsosi rangra.⁴⁹ Wernher ezt követően leírta, hogy Thordával való személyes kapcsolata miatt az ő ajánlása nem érhet sokat, mégis azt gondolja, hogy veje, ha bármilyen királyi alkalmazásba kerülne, nem válna sem a király, sem a haza és a közügyek szégyenére, mert erkölcsös, tehetséges és szorgalmas ember.⁵⁰ Ezért tehát kéri a kamara elnökét,

47 Gömöry, 1937. 363–364. p.; Zeman, 1983. 104. p.; Zeman, 2003. 41. p.

48 „Quomodo nobis ex parte egregii fidei nostri Sigismundi Geloii cum ad servitia nostra, in medium consiliariorum Camerae nostrae Hungaricae assummi, humilime (sic!) supplicatum fuerit. Ex incluso supplici libello fusius cognoscetis, quocirca iniungimus et committimus vobis, ut nos desuper cum consilio et opinione vestra informetis, certioresque faciatis. Executuri in eo clementem voluntatem nostram.” MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1553. január 19.

49 „Heri sunt mihi per dominum Georgium Rakowszky redditae literae reverendissimarum dominationum vestrarum, quibus inclusum fuit exemplum literarum regiae maiestatis postulantis se fieri certiozem de Sigismundo Gelo, genero meo, qui sit eidem regiae maiestati ceu dignus loco in consilio Camerae commendatus.” MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1553. no. 43., 1553. március 2. Wernher György sárosi prefektus levelei Thurzó Ferenchez, a Magyar Kamara elnökéhez.

50 „Cum igitur haec ita sese habeant, pacientur eadem me decori habere rationem, cum praesertim non obscurum aut indagatu difficile sit, quibus moribus, quo ingenio, quaeve industria gener

hogy vejét vegye pártfogásába, és támogassa, hogy akár az ő utódként, akár más minőségben alkalmazták a kamaránál.⁵¹

Utóbbi iratból nem derül ki semmi Thorda korábbi kamarai szolgálatairól, viszont ennek alapján elképzelhetőnek tartom, hogy ezt követően nevezték ki nagybányai várnaggyá vagy a Nagybánya ellenőrzésére kiküldendő bizottság egyik biztosává, és esetleg azt is tervbe vették, hogy ha e minőségében beválik, kinevezik Wernher helyettesének. Mindebből arra következtethetünk, hogy a kamara Thorda szolgálatait illető tudakozódására kedvező választ kaptak, vagyis valószínű, hogy Thorda már 1551 körül, eperjesi rektori tisztsége elhagyása után nem sokkal a Magyar Kamara látókörébe került.

Thorda Eszéky Ádám máramarosi sókamarás 1553. május 20-án kelt jelentése⁵² Thordát mint a király nagybányai megbízottját említi, aki lemondott korábbi nagybányai hivataláról, minden bizonnyal a várnagyságról. Talán e megbízatásával összefüggésben kerülhetett szóba kamarai tanácsosi kinevezése.⁵³

Tanácsosi kinevezésének időpontjára vonatkozóan két másik, néhány évvel későbbi dátum is felmerült. Gecsényi Lajos és Kenyeres István 1560-ra datálja kinevezését, ugyanakkor az 1561-es dátumot támasztja alá egy fizetési jegyzék, amely a Magyar Királyság tisztviselőinek díjazását tartalmazza az írnoktól egészen a nádorig.⁵⁴ Ez utóbbi szerint Thorda 1561-től évi 400 forintos fizetéssel működött mint a Magyar Kamara tanácsosa.⁵⁵ A dokumentum alapján feltételez-

meus sit praeditus. Mihi quidem sic certe videtur, si ad servitia regiae maiestatis suae in camera sive extra cameram adscitus, aut ad aliquam reipublicae partem admotus fuerit, eum nec regiae maiestati inutilem servitorem, nec reipublicae ac patriae inglorum esse futurum.” uo. 1553. no. 43., 1553. március 2. Wernher György sárosi prefektus levele Thurzó Ferenchez, a Magyar Kamara elnökéhez.

51 „Hoc tantum reverendissimum egregium dominationis vestras valde rogo, ut si animum regis ad tribuendum ei aliquem in suis ministeriis locum inclinare cognoverint, summo studio efficere contendant, ut si in Cameram recipiendus videbitur, in meum recipiatur locum, aut si quae aliae tradendae videbuntur ei partes, ut hic quoque in reliquis meas functiones succedat, vel ut utroque potius pociatur.” uo. 1553. no. 43., 1553. március 2. Wernher György sárosi prefektus levele Thurzó Ferenchez, a Magyar Kamara elnökéhez.

52 uo. 1553. május 20. Eszéky Ádám máramarosi sókamarás jelentése a Magyar Kamarához

53 „...dominus Sigismundus commissarius sacrae regiae maiestatis Rywlenensis se absolverit a negotio Rywlyensi...” uo. 1553 no. 80., 1553. május 20. Eszéky Ádám máramarosi sókamarás jelentése a Magyar Kamarához

54 Kenyeres, 2002. 586. p.; Gecsényi, 2008/1. 482. p. MNL OL E 554 Városi és kamarai iratok, Szalay-gyűjtemény 1725. t. sz.

55 Uo. 1725. t. sz. fol. 207r-v.

hetjük, hogy Thorda első említése azért éppen 1561-re esik, mert ekkor lett tanácsos.

A feljegyzés korábbi évek tisztségviselőinek adatait is tartalmazza, tehát joggal vetődik föl a kérdés, hogy az 1553-ban már bizonyosan a Magyar Kamaránál működő Thorda miért csak 1561-től szerepel benne. A válasz talán az lehet, hogy a jegyzék készítője bizonyos mértékig önálló kormány szervnek tekintette a felső-magyarországi jövedelemigazgatóságot, ahol Thorda korábban működött, ezért nem tüntette fel annak alkalmazottait. Ezt a feltételezést támasztja alá, hogy az iratban Thorda elődje, Wernher sem szerepel, holott az ajtónállók és írnokok éves fizetéséről és pályájáról is részletes adatokat közöl.

Thorda Zsigmond Nagybányán

Annyi bizonyos, hogy Thorda valamikor 1551 és 1553 között (egyelőre pontosabb dátum nem ismert) megvált eperjesi rektori tisztségétől: ekkortájt Nagybányán működött, mint várnagy. Erről egyrészt Haller Péter erdélyi kincstartó Erdély bevételeiről és kiadásairól készített számadáskönyve tanúskodik, másrészt az is bizonyítja, hogy Thorda tagja volt az 1553-ban Felső-Magyarország és Erdély jövedelmeinek kivizsgálására kiküldött bizottságnak. Előbbi feljegyzés szerint 1553. április 28-án Thorda Zsigmondnak 134 forintot és 70 dénárt fizetett ki a kincstartó a nagybányai vár karbantartására és a katonák fizetésére.⁵⁶ Elképzelhető tehát a korábbi adatok ismeretében, hogy az esztendő januárjában a Magyar Kamara azért érdeklődött korábbi szolgálatairól, hogy eldöntsék, méltó-e a nagybányai várnagyságra.

Thorda 1553-ban már nagybányai várnagyként segítette a felső-magyarországi jövedelmek és a nagybányai kamara ellenőrzésére kiküldött bizottság működését, miként az kiderül I. Ferdinánd 1553. július 16-án Wernher Györgynek, Francisci Tamásnak és Thorda Zsigmondnak kiadott instrukciójából, amelyben részletezték a biztosok feladatait.⁵⁷

56 „Sigismundo Geloo ad conservationem castelli Ryvuliensis solutionemque militum illi existentium solutio floreni 134 denarii 70.” Haller Péter kincstartó számadáskönyve Erdély bevételeiről és kiadásairól, 1552. október 21–1553. október 21., 231. p. Kiadás: *Oborni*, 2002. 196–234. p.

57 MNL OL E 136 Diversae instructiones, 4. köt. 1553. július 16. “Instructio fidelibus nostris egregiis Georgio Vernhero, et Thomae Francisci, consiliariis Camerae nostrae Hungaricae, et Sigismundo Thorda de de Gialu, commissariis nostris ad civitatem et Cameram nostram Rivuli

A nagybányai jövedelmek felmérésére azért kerülhetett sor, mert Erdély nem sokkal korábban, 1551-ben Ferdinánd hatalma alá jutott, Izabella királyné pedig az év augusztusában távozni kényszerült Erdélyből. Ferdinánd, amint az közismert, az esztendő decemberében meggyilkoltatta Fráter Györgyöt,⁵⁸ majd neki látott újonnan szerzett országa megszervezésének. Ennek pedig első lépése volt, hogy felmérte a rendelkezésére álló vagy állítható jövedelmeket. Nagybánya különösen jelentős volt arany- és ezüsbányászata miatt.⁵⁹ Ferdinánd tehát 1552-ben kiküldött egy bizottságot azzal a feladattal,⁶⁰ hogy biztosai vizsgálják meg a bányaváros helyzetét, majd jelentésük alapján megfogalmazta reformjavaslatait és további kérdéseit, és ezek végrehajtására, illetve kiderítésére újabb bizottságot küldött ki.⁶¹

A biztosok feladata ezúttal egészen pontosan az volt, hogy mérjék fel a felső-magyarországi és erdélyi bányák jövedelmeit, illetve ahol pillanatnyilag nem folyik művelés, annak újbóli beindítására tegyenek javaslatokat az uralkodónak; ezzel összefüggésben mérjék föl azt is, hogy mely birtokos mentes az urbura fizetése alól, és annak mentessége jogos-e.⁶²

Az instrukció különösen részletesen rendelkezett a nagybányai bányaműveléssel kapcsolatban, aminek — a város jelentősége mellett — az volt az oka, hogy

Dominarum, et alia diversa loca.” fol. 77–84. Kiadás: *Engel*, 1801. 67–78. p., ld. még *Oborni*, 2002. 71. p.

58 *Oborni*, 2002. 34–37. p.

59 Nagybánya kiemelkedően gazdag lelőhely volt, ahol aranyat és ezüstöt is bányásztak, méghozzá igen nagy mennyiségben. Fráter György is felismerte a bányaváros jelentőségét, ezért sánccal erősítette meg a települést, és az sem lehetett véletlen, hogy az állandó pénzühiannyal küszködő Ferdinánd több bizottságot is kiküldött az itteni bányaművelés újraindítására. Wernher már 1552-ben járt itt egy másik bizottság tagjaként (Bornemissza Pál veszprémi, később erdélyi püspökkel), de nem sikerült újraindítani a bányaművelést, ezért újabb bizottságot küldött ki az uralkodó. Az előbb említett instrukció címében is kizárólag Nagybánya szerepel név szerint, holott tucatnyi más bányavárost is meg kellett vizsgálniuk a biztosoknak. *Oborni*, 2002. 70. p., ld. még *Oborni*, 1996. 166. p. 62. jegyz.

60 *Oborni*, 2002. 47. p.

61 MNL OL E 136 Diversae instructiones, 4. köt. 1553. július 16. “Instructio fidelibus nostris egregiis Georgio Vernhero, et Thomae Francisci, consiliariis Camerae nostrae Hungaricae, et Sigismundo Thorda de Gyalu, commissariis nostris ad civitatem et Cameram nostram Rivuli Dominarum, et alia diversa loca.” fol. 77–84. Kiadása: *Engel*, 1798. 67–78. p. ld. még *Oborni*, 2002. 71. p.

62 *Oborni*, 2002. 119., 252. p.

Ferdinánd a biztosok előző évi jelentéséből és Haller Péter kincstartó jelentéséből már pontosan ismerte a helyi problémákat.⁶³

Az instrukció Wernher és Franciscit tanácsosokként (consiliarius), míg Thordát „csak” biztosként (commissarius) említi, ami megerősítőleg utal arra, hogy ő ekkor még nem állt a kamara állandó alkalmazásában, és szinte bizonyos, hogy még nem volt tanácsos.⁶⁴ Thordának az instrukció szerint Nagybányán kellett csatlakoznia apósához és Franciscihez, hogy segítségükre legyen a bánya és környéke megismerésében.⁶⁵ Érdemes hangsúlyozni, hogy a nagybányai ügyekben nagyon fontos szerepe lehetett Thordának, aki jóval régebben tartózkodott itt, mint a másik két biztos, tehát jobban ismerte a helyi viszonyokat és azokat, akikkel együtt kellett működniük a bejárás során. Mivel a nagybányai várban kapott helyet a kamaraház, minden bizonnyal pontos ismeretekkel rendelkezett a fémművelésről is.⁶⁶

Az uralkodó meghagyta a biztosoknak, hogy a bíróval és az esküdtekkel együttműködve mérjék fel a helybeli és környékbeli bányák (különösen Felsőbánya) helyzetét, és ahol a művelést valami akadályozza, tegyenek róla jelentést az uralkodónak és fogalmazzanak meg javaslatokat a probléma megoldására.⁶⁷ A biztosok feladata volt továbbá, hogy nevezzék ki a nagybányai bányakama-

63 Wernher György felső-magyarországi jövedelemigazgató és Bornemissza Pál veszprémi püspök jelentése az erdélyi pénzügyi helyzetről, 1552. Kiadása: Engel, 1798. 22–43. p.; Engel, 1801. 6–31. p.; Oborni Teréz monográfiájában több helyen is kiegészítette a fenti, részleges kiadványt az eredeti irat alapján. Ld. pl. még Haller Péter szebeni polgármester levele I. Ferdinándnak, Nagyszeben, 1552. december 16. Kiadása: Oborni, 2002. 153–156. p. Az alábbi levelekben jelentésekre, felmérésekre is hivatkozik: Haller Péter kincstartó levele I. Ferdinándnak, Kolozsvár, 1553. január 27., kiadása: Oborni, 2002. 158–159. p.; Haller Péter kincstartó levele I. Ferdinándhoz, kiadása: Oborni, 2002. 159–163. p., ld. még Oborni, 2002. 67–69., 172–173. p.

64 „Instructio fidelibus nostris egregiis Georgio Vernhero, et Thomae Francisci, consiliariis Camerae nostrae Hungaricae, et Sigismundo Thorda de Gialu, commissariis nostris ad civitatem et Cameram nostram Rivuli Dominarum, et alia diversa loca [kiemelés tőlem].” (A továbbiakban Instructio.) MNL OL E 136 Diversae instructiones 4. köt. 1553. július 16. fol. 77r. Kiadása: Engel, 1801. 67–78. p.

65 „Inde pergant commissarii nostri [ti. Wernher és Francisci] ad civitatem nostram Rivulum dominarum, ibique primum fidelem nostrum egregium Sigismundum Geloum, qui nostro nomine eius loci castellum teneat, ad se vocent, et ab eo qui sit praesentis civitatis status, cognoscant, ut hoc melius sciant actiones suas, quibus idem interesse debet, instituere et rebus praesentibus conformare.” MNL OL E 136 4. köt. 1553. július 16. Instructio i. m. Uo. fol. 77r.

66 Uo. fol. 77v.

67 Uo. 77r-v, 79v–80r, 82v.

ra élére Szűcs Vincét (aki az előző évben Besztercebánya szenátora volt), visszaélései miatt foglalják le elődje, Szentgyörgyi Péter deák minden vagyonát, őt magát pedig vegyék őrizetbe, ezen felül a többi pozícióra is keressenek alkalmas embereket.⁶⁸ Szűcs mellé egy számtartó is került.⁶⁹ A megbízottaknak ügyelniük kellett arra, hogy a bánya működésének részleteit írásban rögzítsék, és intézkedjenek arra nézve, hogy az hatékonyabb legyen (az instrukció részletesen rögzítette az egyes munkafázisokat is).⁷⁰ Nagybánya már egy ideje nem fizetett cenzust és subsidiumot a királynak, aminek jogosságát is meg kellett vizsgálni.⁷¹ A biztosoknak újra érvényt kellett szerezniük a királyi nemesérc-monopóliumnak, és gondoskodniuk kellett az urbura beszédéséről is.⁷² Az arany és ezüst szétválasztását, vagyis az arany finomítását végző officina separatoriát a selmeci kamarában használatos módszer követésére utasították. Ezen túlmenően az utasítás részletesen szabályozta a kamarában folytatott egyes munkafázisokat, az ezek elvégzésére kijelölt tisztségviselők munkáját és fizetését.⁷³ A kamarásnak arra is ügyelnie kellett, hogy az itt vert aranyak ugyanolyanok legyenek, mint a körmöci-ek. A rendelkezés meghagyta, hogy a cementációt, azaz aranyfinomítást többször kell elvégezni, mint korábban, és nem csak akkor, amikor pénzt vernek, hanem kifejezetten az ezüstpénzveréshez szükséges ezüst kinyerése céljából is.

A városban nem sokkal korábban pártviszály miatt gyilkosságokra is sor került, amely ügyekben a biztosoknak nyomozniuk kellett, és újra békét kellett teremteniük a polgárok között.⁷⁴ A megbízottak feladata volt továbbá, hogy mérjék fel a város erődtítményeinek állapotát és felszereltségét, valamint gondoskodjanak arról, hogy a szükséges eszközökből elegendő mennyiségű álljon rendelkezésre.⁷⁵ Ezekben a munkálatokban szintén jelentős szerepe lehetett Thordának mint várnagynak.

A bizottság jelentése egyelőre nem ismert, így nem tudhatjuk, hogy mi valósult meg az uralkodó rendelkezéseiből. Az egyetlen, amit tudhatunk az elkövetkezendő eseményekből, hogy Szűcs Vince valamilyen okból hamarosan távoz-

68 Uo. 77v, 79r, 80r; *Oborni*, 2002. 71., 96. p.

69 *Oborni*, 2002. 71. p.

70 MNL OL E 136 4. köt. Instructio i. m. fol. 79r–81v. Kiadása: *Engel*, 1801. 67–78. p.

71 Uo. fol. 82v.

72 *Oborni*, 2002. 71. p.

73 Ld. még *Ember*, 1946. 501–503. p.

74 MNL OL E 136 4. köt. Instructio i. m. fol. 79r–81v., 82r. Kiadása: *Engel*, 1801. 67–78. p.

75 MNL OL E 136 4. köt. Instructio i. m. fol. 82v.

hatott a nagybányai bányakamara éléről, ugyanis 1554. február 12-én Wernher a Magyar Kamara figyelmébe vejét ajánlotta a megüresedett pozícióra.⁷⁶ Wernher ekkor Thordát küldte a kamarához beszámolni a Nagybányán végzett munkálatairól, és talán azért is, hogy „bemutakozzon”, vagyis feltehetően már ekkor elhatározta, hogy valamilyen komolyabb kamarai pozícióhoz juttatja. 1554. március 22-i keltezéssel ránk maradt egy irat, amelyben Wernher kifejezetten ajánlja az uralkodó figyelmébe Horváth Péter bírót vagy Thorda Zsigmondot a korábbi nagybányai kamaragróf, Francisci Tamás helyére.⁷⁷ Thorda nem nyerte el az átlást, ugyanis jóval fontosabb pozícióra jelölte ki az uralkodó.

Thorda coadjutori működése

Thorda pályájának következő állomása az volt, hogy kinevezték apósa, Wernher György felső-magyarországi jövedelemigazgató coadjutorává, azaz segítőjévé, valamint sárosi prefektussá.⁷⁸ Ennek előzménye az volt, hogy Wernher öregségére és betegségére hivatkozva felmentését kérte a királytól,⁷⁹ amelyet az megtagadott ugyan, de hogy terhein könnyítsen, 1553. július 24-én kelt rendeletében segítőtársat nevezett ki mellé, akivel osztozhatott a feladatokon.⁸⁰

76 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1554 no. 9. 1554. február 12. Wernher György jelentése a Magyar Kamarához.

77 „...vacatio praefectura castelli et Camerae Rivuli Dominarum, de cuius loci statu nemo alius facile melius quam Sigismundus loqui...”. uo. 1554. no. 9. 1554. február 12. Wernher György jelentése a Magyar Kamarához., l. még ÖStA HKA Altes Münz- und Bergwesen Ungarn RN 1. fol. 405-408. Wernher levele I. Ferdinándhoz, 1554. március 22.

78 Kenyeres, 2003. 74. p.; Sarusi Kiss, 2008. 79. p.; Gecsényi, 2010. 16. p.; Gecsényi, 2008/2. 163. p. Sárosi prefektusságára ld. Kenyeres, 2002. 521. p.

79 „Nam ut diutius haec saxa versem, in quibus tot annos volvendos vitam et valetudinem meam cum nullo meo fructu attrivi, id a me fieri nequaquam potest. Ero autem ei libenter adiumento in omnibus quae quidem a me praestari poterint, et quod mihi restat aevi minus erit molestum, si mihi ipsius, filiaeque meae charissimae, et nepotum consuetudine hic frui licebit.” MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1553. no. 43. 1553. március 2., Wernher György sárosi prefektus levele Thurzó Ferenchez, a Magyar Kamara elnökéhez.

80 Az irat maga nem ismert, csupán a segédkönyvekben szereplő regesztája maradt ránk: „Scepusiensibus in negotiis expediendis Geloii Sigismundus Georgio Wernher adiungendus”; „Geloii Sigismundus in expediendis negotiis Scepusiensibus Georgio Wernher adiungendus”; MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1553. július 24.; ld. még Szűcs, 1990. 11. p. „Cum egregius fidelis nobis dilectus Georgius Vernerus consiliarius noster, nobis iam ab aliquot annis fidelem operam, fidem, ac diligentiam in seriis nostris, praesertim autem superiore elapso

Wernher jelentései tanúbizonysága szerint ekkor még, hajlott kora ellenére is, meglehetősen tevékeny volt: havonta több jelentést is küldött Bécsbe, ezek között számos nemcsak beszámoló jellegű volt, hanem reformjavaslatokat is tartalmazott, köztük az egyik legérdekesebb javaslata egy felső-magyarországi pénzverde létrehozására vonatkozott.⁸¹ Tehát elmondható, hogy az adminisztratív feladatokat még mindig el tudta látni. Tisztán látta a pénzügyigazgatásban meglévő problémákat is, például hogy Felső-Magyarországon gyakran ütközött nehézségekbe a különböző adók beszedése.⁸² Ekkor még hosszabb utazással járó kiküldetésekre is vállalkozott: egyik levelében az előző évi nagybányai kiküldetéséről összeállított jelentéséről is értekezett.⁸³

Egy segítőtárs kinevezése mindenesetre nem volt indokolatlan: Wernher páratlan hatékonyságának csökkenésére utal, hogy egy 1554. május 26-án kelt királyi rendelet a felső-magyarországi jövedelemforrások vizsgálatára utasította a Magyar Kamara tisztviselőit arra hivatkozva, hogy a Magyar Kamara semmit nem tud a terület jövedelmeiről, mert a tisztviselők már évek óta nem számoltak el.⁸⁴ Az uralkodó egyúttal felszólította a szóban forgó felső-magyarországi tiszt-

anno, Transylvanicis et quidem difficillimis negotiis impenderit. Imminente autem, vel potius consecuta iam senectate, atque etiam accedente corporis valetudine, qua se propter continuos et exhaustos labores, viribus pene destitutum conqueritur, nos summis precibus interpellaverit, eum eum iis curis liberare vellemus... Cui nos, ut onus tam arduum etiam, senex et valetudinarius perferre posset, generum ipsius Sigismundum Tharda (sic!), socium scilicet curarum et laboris, ut scitis adiunximus.” uo. 1553. augusztus-december, 1553. szeptember 2. Ld. még *Gecsényi*, 2008/2. 163. p.; *Zeman*, 1983. 104. p. *Szűcs*, 1990. 11. p. Téves tehát Hörk azon állítása, amely szerint 1556-tól dézsmaszedő (hivatkozási alap egy levél, amelyben 51 forintot nyugtáz), ld. még *Fraknói*, 1874. 170. p. (1554-et említ)

81 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1553. no. 8. 1553. január 13. Wernher György jelentése a Magyar Kamarának a felső-magyarországi gazdasági helyzetről.

82 Pl. uo. 1554. no. 67. 1554. október 6. Wernher György Was László erdélyi kincstartói hivataláról való lemondásáról, valamint a Murány várához tartozó tizedek begyűjtésének és a vár ellátásának nehézségeiről tesz jelentést; uo. 1554. no. 89. 1554. december 22. Wernher György a Gömör és Szabolcs megyei dica behajtásának nehézségeiről, valamint a Kassán állomásozó katonaság zsoldjáról tesz jelentést.

83 uo. 1554. no. 9. 1554. január 31. Wernher György jelentése a Magyar Kamarához az erdélyi kiküldetéséről összeállítandó jelentéséről és a felső-magyarországi gazdasági helyzetről; MNL OL E 136 Diversae instructiones, 1553. július 16. Instructio i. m. fol. 79r–81v. Kiadása: *Engel*, 1801. 67–78. p.

84 „Cum necessitates nostra summopere postulet, diligentem inquisitionem in districtu Cassoviensi fieri, super tricesimis, decimis, proventibusque regalibus, ac arcis Saros, itemque super praepositura Misiensi et aliis beneficiis distractis, similiter super urburis, Thelkibanya, Guncz,

viselőket, hogy számoljanak el a kamarával. Meg kell azonban jegyezni, hogy az információhiány oka a politikai bizonytalanság és a pártharcok éppúgy lehetnek, mint Wernher öregsége és betegsége. Mindemellett kétségtelenül az is nagy szerepet játszhatott a királyi rendelkezés kiadásában, hogy az idősödő Wernher élete utolsó éveiben már nem tudta olyan kiválóan ellátni nehéz hivatását, mint korábban.

Az uralkodó 1553. szeptember 2-án arra utasította a Magyar Kamarát, hogy mielőbb dolgozzon ki instrukciót a szolgálatba lépő Thorda számára, vagyis egyértelműen a kamara fennhatósága alá rendelte Wernher és Thordát is, noha Wernher korábban szélesebb hatáskörrel rendelkezett egy átlagos kamarai tanácsosnál.⁸⁵ Thorda 1554 januárjában foglalta el hivatalát; egyelőre instrukció nélkül működött, valószínűleg Wernheréhez hasonló jogkörrel.⁸⁶ A helyzet 1554. május 26-ig nem rendeződhetett véglegesen, ugyanis ekkor az uralkodó ismételten rendelkezett arról, hogy Thordát Wernher mellé rendeli mint segítőtársat,⁸⁷ és újból utasította a Magyar Kamarát, hogy adjon ki számára instrukciót.⁸⁸

Thorda instrukciója 1554. május 20-án kelt (tehát az uralkodó néhány nappal később, 26-án kelt rendelete kibocsátásakor még nem tudhatott arról, hogy a Ma-

Maromarusch, Rivulo Dominarum, et ultra citraque Tibiscum dicatoribus, iniungimus et committimus vobis, quatenus hoc negotium inquisitionis, per capitulum, et iuxta consuetudinem regni, quamprimum fieri ordinetis. Et quia etiam informati sumus, officiales in iisdem partibus existentes, per aliquot annos nullam rationem reddidisse. Quamobrem vos de statu, conditione, atque proventibus illius regionis nihil cognoscere neque statuere potuimus...” MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1554. május 26., ld. még *Szűcs*, 1990. 11. p.

85 „Verum cum propter haec ardua et periculosa tempora necessum sit, ut modum et instructionem praescriptam eorum, quae illi agenda incumbunt, necessitasque postulat, habeat, de quo etiam vehementer orat, et praecatur. Iniungimus vobis, deliberato negotio, instructionem eiusmodi concipi, quamprimum curetis, et ad nos postea transmittatis, ut eam revidere, et de toto negotio, tanto melius, et commodius statuere possimus.” MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1553. szeptember 2.

86 *Szűcs*, 1990. 11. p.

87 „Insuper cum nos gratiose decreverimus, consiliario nostro Georgio Vernero, generum suum Sigismundum Geloum in officio adiungere.” MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1554. május 26.

88 „Volumus ut ipsi ex camera nostra, vestrae administrationis omnino dependant, nihilque absque scitu, vel commissione vestra, in conducendis officialibus, aut aliis arduis negotiis, agant, nec tractent. Et desuper quo pacto ipsi se, in functione huiusmodi officii gerere debeant, instructiones consignetis.” uo. 1554. május 26.

gyar Kamara már elkészítette számára az iratot).⁸⁹ A dokumentum szerint az uralkodó azért éppen Thordát választotta, mert „hű, szorgalmas és ügyes,”⁹⁰ azonban nyilvánvalóan fontos volt Wernher támogatása és vele való rokoni kapcsolata is.

Ferdinánd nem önálló kormány szervet kívánt felállítani, hanem a Magyar Kamara — Ember Győző szavait idézve — „kihelyezett tagozatát” látta az újonnan létrehozott hivatalban. Erre utal például az az utasításban megfogalmazott kitétel, miszerint a nehezebb kérdésekben a tisztségviselők forduljanak a Kamarához, és mindenben tartsák magukat a Kamara rendelkezéseihez.⁹¹ A valóságban a helyzet ennél jóval bonyolultabb volt: bár Thorda elszámolással tartozott a Magyar Kamarának, az instrukcióban kijelölt feladatait önállóan — persze Wernher egyetértése mellett — láthatta el, és nem kellett mindenben a kamara jóváhagyását kérnie sem intézkedései végrehajtása előtt, sem pedig azoknak utólagos jóváhagyására nem volt kötelezve. Gyakorlatilag tehát önálló igazgatási szerv jött létre, ha az formálisan elszámolással tartozott is a Magyar Kamarának. Ezt bizonyítja az is, hogy az uralkodó familiárisok helyett állandó, fizetett alkalmazottakat bocsájtott rendelkezésére.

Az instrukció nem írta körül, hogy Thordának pontosan mely kérdésekben kell kikérnie a kamara tanácsát, ami tág mozgásteret biztosított számára. Az a tény, hogy az uralkodó közvetlenül Thordához is intézett rendeleteket,⁹² arra enged következtetni, hogy az új hivatal nem kizárólag a Kamarának volt alárendelve, hiszen félig-meddig az uralkodótól függött.⁹³

Változást jelentett az eddigiekhöz képest — ti. amikor Wernher familiárisai intézték az ügyeket —, hogy Thorda keze alá hivatalnokokat, egy pénztárost (perceptort) és egy írnokot (scribát) rendelt az uralkodó.⁹⁴ Az alkalmazottakat Thorda fogadhatta fel a kamara egyetértésével. Thorda, ha szükségét látta, Wernher jóváhagyásával felfogadhatott egy személyt az urburák collectorául is;

89 MNL OL E 136 Diversae instructiones 1. köt. fol. 71r–75r, 1554. május 20.; *Okál*, 1974. 125. p.; *Ember*, 1946. 148–150. p.; Zoványi tévesen királyi kamaraigazgatói tisztségről beszél. *Zoványi*, 1977. 223. p.

90 „...confisi de fidelitate, industriae, dextérité ipsius Sigismundi eum prafato Vernero in coadiutorem adiungendum esse duximus...”. MNL OL E 136 Diversae instructiones 1. köt. fol. 71r

91 *Ember*, 1946. 148. p.; *Szűcs*, 1990. 12. p.

92 MNL OL E 136 Diversae instructiones 1. köt. fol. 73v.

93 Szűcs Jenő szerint Thorda és hivatala kizárólag a kamarától függött. *Szűcs*, 1990. 12. p.

94 MNL OL E 136 Diversae instructiones 1. köt. fol. 73r–v. *Szűcs*, 1990. 11. p.; *Ember*, 1946. 148. p.

az ő kinevezésébe a kamara semmilyen beleszólással nem bírt.⁹⁵ A tokaji só szállítására is ki kellett valakit neveznie, azonban itt az instrukció nem fogalmazta meg pontosan, hogy az illetőt kinek kellene kiválasztania. Ezek a tisztviselők természetesen Thordának tartoztak elszámolással, akinek csak egy összesített számadást kellett időről időre elküldenie a kamarának. A fentiekből is kitűnik, hogy mennyire kiforratlan volt a gazdaságirányítás újonnan bevezetett rendszere: nem egységesen nevezték ki a tisztségviselőket, és azt sem tisztázták, hogy a Magyar Kamara pontosan mibe szólhat bele.

Thorda feladata volt a Felső-Magyarországon működő kamarai tisztviselők számadásainak ellenőrzése, de az elfogadásukkal kapcsolatos döntés már a Magyar Kamarát illette.⁹⁶ A gyakorlatban Thordáéknak nagyobb hatáskörük volt, hiszen ők választották ki a harmincadosokat, a sóhivatalnokokat, a decimatorokat, az urbura beszédőit és a dicatorokat, a kamarai uradalmak tisztviselőit, noha később a Magyar Kamara nevezte ki őket a tisztségekre.⁹⁷ Thorda és Wernher tartották ezekkel a tisztségviselőkkel a kapcsolatot, számadásaikat ők ellenőrizték, szükség esetén visszaküldték javításra; a Magyar Kamara távol volt, így aligha tehetett egyebet, minthogy jóváhagyta a formálisan neki alárendelt szerv intézkedéseit.⁹⁸

Az instrukcióban foglaltak szerint Thorda és Wernher nemcsak az elszámolások okán érintkeztek a hivatalnokokkal: feladatuk volt, hogy a haszontalan vagy hanyag hivatalnokokat távolítsák el, és állítsanak a helyükre hűségeseket és szorgalmasabbakat, illetve ahol szükséges, az üresedésben lévő pozíciókat maguk töltsék be (pl. decimatrok, dicatorok).⁹⁹

Thorda feladata volt továbbá a kassai lovas és gyalogos katonaság számba vétele és zsoldjának kifizetése is a kamara által beszédett tizedjövödelmekből.¹⁰⁰

95 Uo. fol. 73v.

96 *Ember*, 1946. 148–149. p.

97 Uo. 149. p.

98 Uo. 148–149. p.

99 „...fideles officiales adhibeantur, inutiles aut neglogentes officio removeantur, et in talium locum constituentur, fideles et diligentes...”, „Praterea cum singulis annis decimae certae emi nostro nomine soleant, ad necessitates scilicet arcium nostrarum Saaros et Mwan ac civitatis Cassoviensis, curabit idem Sigismundus cum scitu et consilio Georgii Wernheri, ad quaevis loca fideles et idoneos decimatores deligere, et advertere...”, „...debebit Sigismundus de consilio Vernerii designare et deligere ad curandam collectionem subsidiorum per comitatus citra et ultra Tibiscum sitos...”. MNL OL E 136 *Diversae instructiones* 1. köt. fol. 71v

100 *Ember*, 1946. 149. p.; *Szűcs*, 1990. 14. p.

Az instrukció nem jelölte ki pontosan Thorda illetékességét; csupán annyit mondott, hogy a Tiszán inneni és túli megyékre terjed ki, és ezt is csak a subsidiummal kapcsolatban fogalmazta meg.¹⁰¹ Ember Győző szerint valószínűleg a későbbi Szepesi Kamara fennhatósága alá tartozó területről lehetett szó, úgy vélem azonban, hogy azért sem jelölték ki a konkrét területet, mert a politikai és katonai szempontból is bizonytalan helyzetben akár hétről hétre változhatott az a terület, amelyre Ferdinánd hatalma ténylegesen kiterjedt, így nem volt értelme a pontos körülírásnak. Szűcs Jenő a kérdésben árnyaltabban fogalmazott, szerinte a határok csak nyugat felé voltak állandóak, amennyiben a legnyugatibb megyék Szepes, Gömör és Borsod voltak, déli és keleti határait pedig az időről időre változó politikai és katonai viszonyok szabták meg.¹⁰² Szerinte a Thorda-féle hatóság alá valószínűleg Szabolcs, Szatmár, Bereg és Ugocsa megyéket rendelték, de igényként mint szélső határok felbukkanhattak Máramaros, Közép-Szolnok, Kraszna, sőt Bihar, Zaránd, Békés, Csongrád és Temes megyék is, minthogy a területek hadiadóját, legalábbis részben, néha be is tudta hajtani az új kamarai igazgatóság.

1556 után a korábban inkább Ferdinándhoz húzó Tisza menti megyék (elsősorban Bereg, Ugocsa, Szabolcs és Szatmár) kisebb-nagyobb mértékben az Erdélyt is uraló II. János választott király kezén voltak, sőt néhány jelentős felső-magyarországi vár is, például Munkács és Tokaj.¹⁰³ Más években Ferdinánd hatalma terjedt ki Közép-Szolnok, Kraszna és Bihar megyék területére. 1557-ben az északkeleti országrész Munkácson és néhány erősségen kívül Ferdinánd birtokában volt.¹⁰⁴ 1564 végére János Zsigmond területe jóformán Kassáig terjedt, amíg 1565-ben Schwendi Lázár főkapitány ismét meg nem hódította Tokajt, Szerencset, Szatmárt és más végvárat.¹⁰⁵ Máramaros megye Huszt várával és sóbányáival korábban Wernher felügyelete alatt állt, majd az igazgatóságé alatt 1557-ig, amikor is II. János kezére jutott. 1552-től a felső-magyarországi igazgatóság illetékessége alá tartozott az országrész egyetlen igazán jelentős arany- és ezüstbányája, Nagybánya.

101 „...comitatus citra et ultra Tibiscum...”. MNL OL E 136 Diversae instructiones 1. köt. fol. 72v. *Ember*, 1946. 149. p.

102 *Szűcs*, 1990. 13. p.

103 *Lukinich*, 1918. 79–82. p.

104 Uo. 84–88. p.

105 Uo. 112–118., 120–121. p.

Az instrukció szerint a jövőben Wernher mint felügyelő (superintendens) működhetett tovább, Ember Győző szerint egyre inkább csak tanácsadással foglalkozott, az ügyeket a gyakorlatban Thorda intézte.¹⁰⁶ Az irat minden pontnál elismétli, hogy Thorda feltétlenül kérje ki Wernher tanácsát, amely intézkedéssel az lehetett a király célja, hogy Thorda fokozatosan tanuljon bele jövőendő feladataiba apósa oldalán. Ha megvizsgáljuk az utasításokat és az instrukciókat, láthatjuk, hogy Wernher ezekben az években már nem kapott újabb feladatokat, különösen nem olyanokat, amelyek hosszadalmas utazással jártak volna együtt. Az utolsó esetek egyike, amikor még segítségéhez folyamodtak: 1555. április 9-én egy királyi utasítás elrendelte, hogy a Sáros megyében és másutt beszédett decimát és dicát Wernherrel számolják el.¹⁰⁷

Wernher korabeli jelentéseiből kitűnik, hogy — a szakirodalom megállapításától eltérően — egészen 1556 májusáig, vagyis még néhány héttel halála előtt is meglehetősen aktívan dolgozott, havonta több jelentést is készített az általa elintézt ügyekről. Ha megvizsgáljuk az ezekben az években kelt jelentéseket, láthatjuk, hogy továbbra is maga intézte az ügyek jelentős részét, és leginkább a hosszas utazással járó kiküldetéseket engedte át vejének. Wernher intézkedett Nagybánya ügyeiben annak ellenére is, hogy korábban Thorda szolgált ott, mint várnagy, de vele számoltak el a dicatorok, és neki tett jelentést a murányi vár állapotának vizsgálatára kiküldött bizottság is, — hogy csak néhány példát említssek.¹⁰⁸ Thordát csak elvétve említették ezekben a jelentésekben, például amikor Wernher leírja, hogy vejének és neki is nehézséget okozott a kassai katonaság zsoldjának előteremtése.¹⁰⁹

106 *Ember*, 1946. 148. p.

107 Az irat maga elveszett, csupán segédkönyvi bejegyzések tájékoztatnak egykori létezéséről: „Decimas et dicas quad perceptas ex Sarossiensi, et aliis comitatibus cum Georgio Verner capitaneus ineundus praecipitur”, „Dicas et decimas quoad perceptas a Sarossiensi et aliis comitatibus cum Georgio Verner capitaneo ineundus praecipitur”. MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1555. április 9.

108 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1554. no. 58. 1554. augusztus 28. Wernher György jelentése Murány várának helyzetéről; uo. 1554. no. 64. 1554. szeptember 24. Wernher levele a váradi püspökhöz a tiszántúli dica behajtása és Gyula vár őrségének fizetése tárgyában; uo. 1554. no. 68. 1554. október 10. Wernher jelentése a nagybányai nemesfémányászatról, -feldolgozásról és pénzverésről.

109 „Maximae molestiae exhibentur Sigismundo genero meo ac mihi quoque a militibus Cassoviae stipendia sua importunissime flagitantibus, quia vero hic nondum est quod eis detur, et quod proveniret ex quatuor comitatibus Cassoviam deputatis...” uo. 1554. no. 89. 1554. december 22.

A Thordára osztott feladatok többsége nemcsak sok utazással járt, hanem főként a katonaság ellátását célozta meg. Egy 1554. július 22-én kelt instrukció szerint Thorda ekkor teljesítette első önálló kiküldetését: az uralkodó ugyanis elrendelte, hogy mérje fel Kassán a püspöki tizedeket és a város állapotát, valamint az ottani katonák helyzetét.¹¹⁰ Jelentéseinek tanúbizonysága szerint Thorda eleget is tett az uralkodó által rábízott feladatnak, részt vett Kassa várának katonai szemlén, és felmérte a felső-magyarországi dica helyzetét is.¹¹¹ A következő évben, 1555-ben ismételten átvette apósától a felső-magyarországi hadiadó felmérésének gondját, valamint ő utazott el az egri vár vizsgálatára is.¹¹² 1555. június 5-én az uralkodó már egyedül Thordát utasította arra, hogy az ungi subsidiumból 600 forintot fordítson a kassai katonaság kifizetésére, és evégből személyesen utazzon a városba.¹¹³ Július 7-én Ferdinánd arról rendelkezett, hogy Thorda gondoskodjon a kassai katonaság számára szükséges ellátmányról, és a kamara ebből a célból adjon számára megbízólevelet.¹¹⁴ Az uralkodó már korábban megparancsolta Thorda Zsigmondnak, hogy a kassai erődítményt lássa el 100 forint értékben salétrommal, de ez nem történt meg, amint arról megbízottai tudósították őt. Kén ugyan rendelkezésre állt, de salétromból és faszénből hiány mutatkozik, ezért Miksa meghagyta a kamarának, adjon parancsot Thorda Zsigmondnak, hogy gondoskodjék fáról, amiből szenet készíthetnek, valamint az erődítmény egyéb szükségleteiről.

Wernher és Thorda közti munkamegosztás egészen Wernher 1556. július 8-án bekövetkezett haláláig változatlan maradt. Ezután Thorda néhány hónapig egyedül látta el a felső-magyarországi jövedelmek kezelését. 1557. január 27-i rendeletével viszont a király új segítőtársat nevezett ki Thorda mellé Pesthy Ferenc

110 MNL OL E 136, *Diversae instructiones* 2. köt., fol. 30–35., 1554. július 12. Instrukció Thorda Zsigmond számára, hogy szedje be a Kassa és Sáros ellátására szolgáló decimákat.

111 MNL OL E 41 *Litterae ad Cameram exaratae*, 1554 no. 70. 1554. október 14. Thorda Zsigmond jelentése Kassa erődítményéről, valamint a felső-magyarországi és a tiszántúli dicáról; uo. 1554. no. 82., 1554. november 30. Thorda Zsigmond jelentése a Bereg és a Kraszna megyei dicáról.

112 uo. 1555. no. 2. 1555. január 9. Thorda Zsigmond jelentése Sáros vár megerősítéséről és ellátásáról; uo. 1555. no. 9. 1555. január 28. Thorda Zsigmond jelentése a felső-magyarországi dicáról és Tarczay György birtokainak tizedeiről; uo. 1555. no. 24. március 14. Wernher György jelentése Thorda Zsigmond Eger várához történt kiküldetéséről; uo. no. 38. 1555. március 22. Thorda Zsigmond jelentése Eger vár jövedelmeiről, a várőrség létszámáról és a várbeli tisztek fizetéséről.

113 MNL OL E 21 *Benignae resolutiones* 1555. június 5.

114 Uo. 1555. július 7.

személyében, aki már évek óta a kamara kötelékében működött.¹¹⁵ Nem sokkal később, március 30-án a király utasította a kamarát, hogy dolgozzon ki instrukciót Pesthy számára, és azt is elrendelte, hogy azonos hatáskörrel, egyenlőként működjenek együtt, de a nézeteltérések esetén mégis Thorda véleménye legyen előbbre való.¹¹⁶ Thorda 1560-ban a pozsonyi kamara részéről kiküldött bizottság tagjaként vett részt Pesthy számadásainak felülvizsgálatában,¹¹⁷ ráadásul fizetése ekkoriban évi 400 forintra rúgott, míg Pesthyé csak 300-ra, ami szokatlan annak fényében, hogy névlegesen legalábbis egyazon tisztséget viselték.¹¹⁸ A rendelkezésünkre álló adatok alapján arra lehet következtetni, hogy a rendszer kiforratlansága miatt kapcsolatuk nem volt egyértelmű; valószínűbb, hogy a jóval tapasztaltabb Thorda vitte a vezető szerepet. Pesthy utasítása csaknem szó szerint megegyezik Thorda 1554. évi instrukciójával, az igazgatóság szervezetében tehát nem történt lényeges változás.¹¹⁹

115 „Caeterum annuimus clementer ut is Pestiensis Sigismundo Thorda adiungatur, ac penes ipsum curam administrationis proventuum in partibus regni superioribus habeat, non tamen cum eo, quem hactenus habuit, numero, aut ordine, equitum, ac volumus, ut cum ipso tam de instructione, qualiter sibi in officio illo procedendum sit, quam de intertentione sua, conveniatis, et qualiter cum ipso tractatum fuerit nobis significatis.” uo. 1557. február 27., ld. még *Szűcs*, 1990. 12. p.; *Ember*, 1946. 150. p.; *Kenyeres*, 2003. 74. p.; *Kenyeres*, 2002. 705. p.

116 „Intelleximus ea quae ad sacratissima regiae maiestatis domini ac genitori nostri colendissimi consiliarios Camerae Aulicae, de expeditione Francisci Pestiensis ac instructione sibi danda, scripsistis, eiusdemque instructionis formam, per vos conceptam clementer adiuvimus.” „...in administrandis proventibus Sigismundus Thorda et ipse [ti. Pesthy Ferenc] aequali autoritate fungi debeant... nisi quemadmodum ipsemet Thorda penes quondam Georgium Wernherum, in cura dministrationis fuit, ac se gessit quod non ea conditione officium illud suscipere contentusque esse velit... vobis itaque bene memorata regiae maiestatis nomine clementer iniungimus, ut iuxta hanc clementissimam deliberationem nostram sibi instructionem qualem Thorda antea habuit expediatis...” uo. 1557. március 30.

117 *Szűcs*, 1990. 12–13. p.; MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1560. december 14.

118 Thorda fizetésére ld. MNL OL E 554 Városi és kamarai iratok Szalay-gyűjtemény 1725. t. sz. Az ország tisztviselőinek fizetésjegyzéke, Thorda Zsigmond fizetése, fol. 207r-v.; Pesthy fizetésére ld. *Ember*, 1946. 150. p.

119 MNL OL E 136 Diversae instructiones 5. köt. fol. 101r–104v. Instructio Camerae Hungaricae Sacrae Regiae Maiestatis Francisco Pesthy data, iuxta quam idem, penes egregium Sigismundum Thorda de Gyalu, in cura administrationis proventuum regionum in partibus regni Hungariae superioribus, tamquam coadiutor, procedere et se gerere debebit; *Ember*, 1946. 150. p.

Thorda Zsigmond 1557. május 31-ig még egyedül írta jelentéseit; ezen a napon viszont már Pesthyvel közösen is készítettek egyet.¹²⁰ Ennek oka lehetett, hogy Pesthy nem rögtön foglalta el új állását, de az is elképzelhető, hogy az első időszakban betanult, és kezdetben inkább csak megfigyelőként volt jelen. Pesthy első önálló jelentése 1559 februárjában kelt,¹²¹ talán ekkor is csak azért, mert — mint említette — Thorda beteg volt, és őt kérte meg, hogy vizsgálja meg helyette Sáros és Murány várak ellátását. Pesthy még ebben a hónapban el is küldte jelentését Sáros vizsgálatáról (Murány vizsgálatáról nincs adatom).¹²²

Az ezt következő években többnyire együtt küldték jelentéseiket; ez arra utal, hogy sikerült harmonikusan együttműködniük, és az egyes feladatokat közösen látták el, nem pedig felosztották egymás között, mint Wernher idejében. Együtt készítettek jelentést a harmincadokkal kapcsolatos problémákról, valamint Dersffy István kassai kapitány ellenőrzéséről.¹²³

Változást jelentett együttműködésükben az 1560. esztendő, amikor Thorda Zsigmondot és más kamarai tisztviselőket, Thurzó Ferencet, az Udvari Kamara elnökét, Zay Ferenc kassai kapitányt és Mágóchy Gáspárt, a gyulai vár kapitányát küldték ki a felső-magyarországi jövedelmek felmérésére.¹²⁴ Thorda az iratok alapján az év decemberéig maradt távol: a bizottság az esztendő utolsó napjára

120 Thorda jelentései: MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1557. no. 27. 1557. február 21. Thorda Zsigmond jelentése Késmárk város adómegtagadásáról, a felső-magyarországi dicáról és a katonai helyzetről; uo. 1557. no. 36. 1557. március 2., Thorda Zsigmond jelentése Sonnebrodt Gál számadásáról; uo. 1557. no. 68–69. 1557. május 31. Thorda Zsigmond jelentése Murány vár ellátásáról és a Sáros megyei tizedről. Első közös jelentésük: uo. 1557. no. 71. 1557. május 31. Thorda Zsigmond és Pesthy Ferenc jelentése Sonnebrodt Gál számadásáról, a felső-magyarországi harmincadokról és bányászatról.

121 ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn, RN. 7. Konv. 1559. február, fol. 239–243.

122 Uo. fol. 34–35. 1559. február, Pesthy Ferenc jelentése Sáros várának vizsgálatáról.

123 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1559. no. 6. 1559. február 8., Thorda Zsigmond és Pesthy Ferenc jelentése arról, hogy Horváth Kristóf nem fizeti meg az adót a Lengyelországba szállítandó borok után, ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn, RN 7. Konv. 1559. április, fol. 109–110., Thorda Zsigmond és Pesthy Ferenc jelentése Miksához Dersffy István kapitányságának kivizsgálása tárgyában., uo. RN. 8. Konv. 1559. augusztus, fol. 132–136. Thorda Zsigmond és Pesthy Ferenc jelentése Miksához, amelyben kéri, hozzanak létre Szikszón harmincadhelyet, mivel a szikszói vásárosok elkerülik a kassai harmincadot. 1559. augusztus.

124 MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1560. július 27. Thorda Sigismundus sine regulandae Camerae Hung. pro commissario denominatur; ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn, RN. 9. Konv. 1560. fol. 228–242, 245, 246–253., fol. 268–275., 1560. november 22., *Szűcs* 1990, 12. p.

már el is készítette jelentését.¹²⁵ Pesthy feltehetőleg átvette Thorda szerepét, amíg vissza nem tért, de jelentése nem maradt ránk ebből az időszakból, így csupán az utasításokból következtethetünk működésére.¹²⁶

Bár Thorda továbbra is a Magyar Kamara kötelékében tevékenykedett, a korábbi ismeretekkel szemben¹²⁷ nem ekkoriban, 1560-ban vagy 1561-ben költözött Pozsonyba. Naplója tanúbizonysága szerint 1560. február 28-án csakugyan útra kelt Bécsbe, ahol audiencián volt I. Miksánál, 1561-ben pedig az uralkodó megajándékozta egy Pozsony külvárosában található házzal,¹²⁸ azonban egészen 1565-ig Eperjesen élt családjával (bár sokat volt úton), és csak ekkor költözött Pozsonyba családjával együtt. Erre bizonyíték lehetne a Hörk által idézett „Census Porcorum”, amelynek tanúsága szerint még 1568-ban is Eperjesen adózott, csak-

125 ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 9. Konv. 1560. fol. 352–399., 1560. december 31. Relatio commissariorum ad Cameram Hungaricam expeditorum mense Julio Anno Domini 1560., uo. fol. 400–433. Relatio commissariorum ad perlustrationem tricesimarum delegatorum mense Septembri Anno 1560.

126 Számos utasítás egyértelműen alátámasztja, hogy megmaradt posztján: ÖStA FHKA HKA Altes Münz- und Bergwesen Ungarn RN 1. fol. 1038. 1560. július 22. Bécs, I. Ferdinánd az Alsó-ausztriai Kamarához, hogy Draskovich György pécsi püspöknek a jászói prépostság területén fekvő bányáihoz Pesthy Ferenc felső-magyarországi kamaraigazgató mellé további két, a bányászathoz értő személyt küldjön, hogy meg tudják szemlélni a bányákat és jelentést tudjanak tenni; MNL OL E 21 1560. augusztus 23. Pesthy Franciscus quoad directos per Bebek et alios ex passibus specificis deductis proventus quaerelae, uo. 1560. augusztus 24. Cassoviam de invenhendi frugibus decimalibus Franciscus Pesthyensis repreaesentatio; Decimalium frugum Cassoviam de invertione, uo. 1560. augusztus 31. Pesthy Franciscus duo salario provisi contrascribae adiungendui; uo. 1560. szeptember 15. Decimalium frugum et aliorum in merito rescriptum; Pesthy Franciscus in merito decimas incassationis data commissio notificat; Varanoviensis 30toris officium sibi conferri petentis Galli literati quoad supplicem informatio cum opinione petita, uo. 1560. október 30. Pesthy Franciscus rationes revidendae et in reliqua maiestas informanda, uo. 1560. november 6. Decimis pro convehendis Francisco Pesthyen~sumptus ordinati; Pesthy Franciscus pro convehendi decimis sumptas necessarij suppeditandi, uo. 1560. december 14. Pesthy Franciscus rationes delegatus Cassoviam ad cognoscendos partium superiorum proventus commissariis sine mora submittantur, uo. 1560. december 16. Pesthy Franciscus quo arendam capitulo Agriensi solvere possit, pecunia levandus, uo. 1560. december 19. Pesthy Franciscus de rationibus revidendis civis in Poloniam non evehendi, et antiquo 50 den. vectigali augendo, uo. 1560. december 21. Pesthy Francisco sonantes literae cum reversalibus Alaghyanis sine mora transponi praecipiantur.

127 Téved pl. *Okál*, 1974. 129. p.; *Szűcs*, 1990. 13. p.; *Zoványi*, 1977. 223. p.

128 *Ephemerides*, 1798. 116. p.; *Zeman*, 1983. 108. p.

hogy ekkor már biztosan nem élt a városban, így ez az irat a korábbi évekre sem lehet bizonyíték.¹²⁹

Okál szerint is ekkoriban (pontos dátumot nem ad meg) fogadta el az uralkodó Thorda lemondását az „eperjesi elnökségről” (minden bizonnyal a felső-magyarországi jövedelemigazgatóságra gondolt), és nevezte ki a Magyar Kamara elnökévé¹³⁰ — valójában tanácsosává, mert a Magyar Kamara elnöki posztját 1561-ig Dessewffy János udvarmester, 1561-től pedig Újlaki János váci püspök töltötte be. (Valószínűleg eme tisztség elnyerését értelmezte úgy a kutatók egy része, hogy 1559-ben Thorda a királyi jövedelmek kezelőjeként működött,¹³¹ Zeman szerint pedig 1560-tól Magyar Kamara „pénzügyi igazgatója” volt.¹³²)

Az 1565. évi (de mindenképpen jóval 1560 utáni) Pozsonyba költözés mellett szól azon instrukciók, utasítások és jelentések összessége is, amelyek alapján egyértelmű, hogy az 1560-as évek elején Thorda többnyire Felső-Magyarországon tartózkodott. 1560 augusztusában az uralkodó egy bizottság tagjaként Thordát is kiküldte a felső-magyarországi harmincadok kivizsgálására.¹³³ Ugyanebben az évben kapott megbízatást, hogy egy másik bizottság tagjaként vegyen részt a felső-magyarországi jövedelemforrások kivizsgálásában,¹³⁴ az ennek nyomán készült jelentést 1560 utolsó napján datálták.¹³⁵ 1561 októberében királyi rendelet szólította Bécsbe Thordát a kamara elnökével együtt, hogy az újonnan felállítandó harmincadokról tanácskozzanak.¹³⁶ Naplójának tanúsága szerint 1561. március 22-én elkészítette jelentését a szepességi bányákról.¹³⁷ Ugyanezen esztendő novemberének 7-én kelt bejegyzése szerint Bécsbe utazott a király hívására Újlaki János magyar kamarai elnökkel, majd december 7. előtt befejezte a felső-magyarországi részek jövedelmeiről és a perekről készített vizsgálatának eredményét, és

129 *Hörk*, 1896. 36. p.

130 *Okál*, 1974. 129. p.

131 *Iványi*, 1911/2. 309. p.; *Zeman*, 1983. 110. p.

132 *Zeman*, 1983. 108. p.

133 ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN 9. Konv. 1560. fol. 268–275. 1560. augusztus 30.

134 Uo. RN 9. Konv. 1560. fol. 228–242, 245–253., 1560. november 22.; uo. fol. 244. 1560. november 23.

135 ÖStA HHStA Ungarische Akten, Allgemeine Akten, Fasc. 81. Konv. C, 90r–91v, 1560. december 30.; FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN 9. Konv. 1560. 1560. december 31., uo. fol. 400–433., 1560. december 31., egy leveleskönyvet is összeállítottak, l. *Nagy*, 1995. 121. p.

136 MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1561. október 30. Camerae praefectus cum Sigismundo Thorda, pro organisandis novis tricesimatoribus Viennam evocantur

137 *Ephemerides*, 1798, 116. p.; *Okál*, 1974. 129. p.; *Zeman*, 1983. 108. p.

egy könyvecskét Miksa főhercegnek.¹³⁸ 1562 elején készítette el a felső-magyarországi és erdélyi politikai helyzetről szóló leírását, amely annyira részletes, hogy megírása elképzelhetetlen lett volna pozsonyi tartózkodás mellett.¹³⁹ 1562. január 5-én Linzbe utazott Miksához, de 25-én visszatért Pozsonyba.¹⁴⁰

Thorda szerepe a Szepesi Kamara megalapításában

Miksa császár és király nem sokkal trónra lépése után elhatározta, hogy a felső-magyarországi területek pénzügyi igazgatására új kamarát alapít, amelyben Thordának is jelentős szerepet szánt.

Az ötlet felvetője a frissen kinevezett felső-magyarországi főkapitány, Schwendi Lázár volt, aki már 1564-ben jelezte a katonaság fizetetlenségének folyamatosan fennálló problémáját, és ajánlotta az uralkodónak, hogy szervezzen önálló kamarát az országrész számára.¹⁴¹ Miksa egy 1566-ban kelt rendelete szerint már 1565 előtt elhatározta a kamara létrehozását, de ekkor békésebb időkre halasztotta a megvalósítást.¹⁴²

1565-öt tekinthetjük a Szepesi Kamara megalapításához vezető út egyik mérföldkövének: Schwendi hadjárata következtében hadjárat során több felső-magyarországi vár és uradalom is a császár kezére került, így Tokaj, Szerencs és Szatmár is, amelyek igazgatását a korábbiaktól eltérő keretek között képzelték el.¹⁴³ Az uralkodó fennhatósága alá került területet tovább növelte, hogy kihalt az óriási vagyonnal rendelkező Drágffy család, és így a királyra szálltak birtokaik, többek között Tokaj vára, Szerencs és Szentmárton erődített helyek, Szatmárnémeti és Nagybánya városok, Erdőd és Kővár várak.¹⁴⁴

Mivel senki nem volt a kamara részéről, aki a király nevében átvehette volna e javakat, sok visszaélés történt. Az uralkodó ezért 1565. április 24-én kelt instruk-

138 Uo., l. még *Okál*, 1974. 130. p.

139 ÖStA HHStA Ungarische Akten, Allgemeine Akten, Fasc. 84. 61r–74v 1562.01. Discursus domini Sigismundi Thorda.

140 *Okál*, 1974. 130. p.

141 Acsády itt hivatkozik Miksa egy, Schwendihez intézett levelére, amely lelőhelye az alábbi volt: OL Kamarához intézett levelek 1560–1569, A csomag.; az irat az anyag időközbeni többszöri átrendezése miatt még nem került elő. Acsády, 1894. 28. p.; Szűcs, 1990. 18. p.

142 Szűcs 1990, 18. p.; hivatkozta: MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1566. december 30.

143 Magyarország története, 1985, 273. p.

144 Acsády, 1894. 27. p.

ciójában bizottságot nevezett ki a fenti jószágok átvételére, valamint azért, hogy javaslatokat dolgozzanak ki a birtokok jövődöbeli kezelésére.¹⁴⁵ A bizottság elnöke Thurzó Ferenc udvari kamarai elnök lett, tagjai pedig Thorda Zsigmond, a korábbi jövedelemigazgató és pozsonyi kamarai tanácsos, Andreas Kielmann mustramester és Némethy János komáromi udvarbíró.¹⁴⁶ Az instrukció azt is kimondta, hogy a Szepességben egy, a pozsonyitól függő önálló kamarát kell létrehozni, amelynek hatásköre a Szepességtől egészen Erdély császári fennhatóság alatti részéig terjed.¹⁴⁷ Az uralkodó felszólította a biztosokat, hogy tanácskozza-

145 „Postquam Dei Optimi Maximi benigna providentia arx Tokay, et castella Zerench, ac Zent Marton, oppida item Zakmar, Nemethi, et Rivuli Dominarum, una cum arcibus Erdewd et Kőwar, et fitione familiae Dragfiae, et plerisque aliis munitionibus ac terris in nostram fidem et obedientiam sunt receptae, permagni nostra referre duximus, uti non in iis tantum, verumetiam in universa nostra ditione, usque a Scepusio citra et ultra Tibiscum, optimus, quoad eius id queat fieri, tam proventuum, quam rerumstrarum caeterarum status ordinetur, quo constituto, deinceps cuncta aequae, quoad vectigalia, reditusque nostros, atque quo ad aliam omnem administrationem rite ac feliciter, et ex usu nostro tractentur.” Az instrukció több példányban is fennmaradt; az ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn anyagában található példányon más kézírással rávezetett javítások találhatók, amelyeket az MNL OL E 136 fondban található példányba belefoglaltak; utóbbit használtam. MNL OL E 136 Diversae instructiones no. 2., 61. fol. 73–84., 1565. április 24. Instrukció a felső-magyarországi területek jövedelmeinek felmérésére, l. még ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN. 12. Konv. 1565. fol. 211–233. 1565. április 23.; *Acsády* 1894, 28. p.; *Szűcs* 1990, 18. p.; utasítás az instrukció kidolgozására: MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1565. március 26.; maga az instrukció április 24-én kelt.

146 *Szűcs* 1990, 18. p.; hivatkozva: MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1565. március 26. Andreas Kielman 1561–1566 között mustramester és hadi biztos Felső-Magyarországon, majd komáromi (1566–1577, 1580–1584) és kanizsai (1577–1580) főkapitány, 1588–1590-ben ideiglenes felső-magyarországi főkapitány. *Pálffy*, 1997. 261–262. p. A Némethy János vagy Németh Jánosként említett személy azonos Hans Tätzger komáromi udvarbíróval (1555–1578). *Kenyeres*, 2008. 213., 228., 242–244. p.

147 „Caeterum quia fieri nequit, Cameram nostram Hungaricam Posonii constitutam e tam longinquo loco illorum omnium proventuum curam, quam maximopere decebat, attentissimam gerere, eosque inspicere posse, utque illos administratori soli deinceps crederepericulo, et detrimento careat. Consultuis itaque fore rati sumus, propriam eo locorum Cameram constituere, quae tribus ad summum, spectatae fidei prudentibus, ac rerum usu peritis consiliariis regatur, quibus secretarius, et magistro rationum, cum duobus scribes adhibeantur. Quae quidem camera redditum, illarum regni partium omnium a Scepusio, usque ad Transsylvaniae limites curam gerere, et in universam illorum administrationem vigili studio intendere debeat, ita tamen ut a Posoniensi Camera tanquam superiore dependeat.” MNL OL E 136 Diversae instructiones, 11. köt. 1565. április 24. Instrukció a felső-magyarországi területek jövedelmeinek felmérésére, fol. 80v–81r

nak arról, hol legyen a székhelye az új adminisztrációnak, valamint a tisztségviselőknek kinevezendő személyekről és azok fizetéséről.¹⁴⁸

A bizottság jelentése nem ismert, de Szűcs Jenő feltételezte, hogy támogatták az önálló kamara létrehozását.¹⁴⁹ Ránk maradt ugyan 1565. február 3-áról Thorda egy rövid levele, de ebben leginkább arról van szó, hogy a biztosok szétváltak, és nem tudják egymásról, hogy hol vannak; a kamaráról nem ejtett szót, így azonban nyilvánvalóan nem tudták megtárgyalni az ügyet, ahogy az uralkodó kérte.¹⁵⁰

1566 folyamán Pesthy Ferenc továbbra is a helyén maradt, de a király november 28-án Thorda Zsigmondhoz intézett rendeletében már sürgette őt és biztostársait, hogy a kassai kamarához kinevezendő elnök és tanácsosok személyére nézve küldjenek javaslatot az Udvari Kamarához.¹⁵¹ Ekkor Thorda a kamara

148 „Quare praefatis commissariis nostris iniungimus, ut tunc quoque hoc magni momenti negotium in diligentissimam vocent deliberationem, et consultant, non solum de oportuno loco, quo illis in partibus ea camera constituenda foret, verumetiam de eiusmodi idoneis personis reliquis, cum in consiliarios, tum in secretarium, rationum magistrum, et scribas adsciscendis, et qua cuique salaria ordinanda sint, meditentur, idque nobis una cum instructione, quae camerae illi in administrationem suam e Posoniensi selecta, danda foret, voto, opinioneque sua diserte, relatione comprehensa significant.” uo. fol. 81r

149 Szűcs 1990, 18. p.

150 ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN 13. 1566. február 3. fol. 56–57. Thorda Zsigmond levele Miksa császárhoz. Vö. még uo. Torda Zsigmond jelentése a Szepesi Kamara ügyeiben kiküldött bizottság működéséről, Eperjes, 1566. február 16. uo. fol. 219–220. valamint Torda Zsigmond, Andreas Kielman és Hans Tatzgern a nagybányai bányák felülvizsgálatára kirendelt kamarai biztosok jelentése a Schwendi által visszafoglalt Szatmár helyreállításához szükséges összegről, valamint a Balassa Menyhértől szerzett információkról családjának török fogságba eséséről, a környező négy vármegyéből szerezhető tizedről, az erdélyi politikai helyzettel és a törökök támogatásáról. Ungvár, 1566. március 8. ÖStA HKA Altes Münz- und Bergwesen Ungarn RN 4. fol. 257–259.

151 „Meminimus tibi, tuisque collegis in cognitionem proventuum nostrorum Tibiscanorum cognitionem [a cognitionem szó valóban kétszer szerepel a szövegben] delegatis, sub finem superioris anni per nos cum instructione nostra tum peculiaribus litteris nostris iniunctum esse, ut nobis de personis quibusdam tunc per nos in Camera Cassoviensis constitutionem, praefectum scilicet, et consiliarios, ac alios quosdam officiales nominatis sententiam vestram, non expectatio totius actionis fine diserte significare deberetis... Itaque tibi benigne mandamus, ut hanc relationem ubi penitus absoluta sit, ad Cameram nostram Aulicam statim mittas” MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1566. november 28. Miksa császár rendelete Thorda Zsigmondhoz. Szűcs 1990, 18. p.

részéről a még be nem adott számadások ellenőrzésére kinevezett biztos volt.¹⁵² Egy hónappal később az uralkodó megszüntette a jövedelemigazgatói hivatalt.¹⁵³

Miksa 1566. december 29-én kelt rendeletével Thordát az újonnan alapítandó kamara tanácsosává nevezte ki.¹⁵⁴ A király másnap, december 30-án több más tisztviselőt is kinevezett az újonnan alakuló hivatalba: Bornemissza Gergely csanádi püspököt elnöknek, tanácsosoknak pedig Thordát és Paczóth János tokaji udvarbíró¹⁵⁵ (a Magyar Kamara egyébként mindegyik pozícióra más személyt ajánlott). Ferdinánd egyúttal kérte a kamarát, hogy a fenti három személyt hívja magához, és tanácskozzanak fizetésükről, amiről már korábban küldtek egy elenchust az uralkodónak, valamint a még alkalmazandó személyekről is: a titkár (secretarius), számadásmester vagy számvevő (magister rationum), pénztáros (perceptor), két írnok és egy ajtónálló személyéről, valamint az ő fizetésükről is.¹⁵⁶ Feladatukul szabta továbbá, hogy eközben gondolkodjanak a kamara számára kiadandó instrukcióról, és beszéljék azt meg Lazarus von Schwendi főkapitánnyal is.

A kiadandó dokumentumokat az uralkodóval kellett egyeztetniük, majd kibocsátaniuk azokkal a levelekkel együtt, amelyek az intézmény felállításához még szükségesek. Az intézkedések következtében Pesthy Ferenc jövedelemigazgatói hivatala is meg fog szűnni. Az új intézmény neve — az ekkori tervek szerint — perceptoratus lesz (eddig administratio volt). Mivel Pesthy kérte felmentését, az uralkodó felszólította a kamarát, hogy gondoskodjon utódáról (aki már perceptorként fog működni).

Az új kamara megalakulása nem ment egyszerűen: 1567 elején továbbra is Pesthy Ferenc vezette a felső-magyarországi pénzügyeket.¹⁵⁷ Január 30-án az uralkodó — Schwendi figyelmeztetésére hivatkozva! — újból megsürgette a

152 Az uralkodói rendelet nem maradt ránk, csupán segédkönyvi bejegyzés tanúskodik egykori létezéséről: Thorda Sigismundus ad residendas rationes provisoratus partium regni superiorum pro commissario denominatus. MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1566. november 25.

153 *Szűcs*, 1990. 18–19. p.

154 Az irat maga nem maradt ránk, csupán segédkönyvi bejegyzésből értesülünk tartalmáról: „Thorda de Gyalu Sigismundus pro consiliario Camerae Cassoviensis denominatus.” MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1566. december 29.

155 Ld. még *Kenyeres*, 2003. 74. p.

156 MNL OL E 21 Benigna resolutiones, 1566. december 30., ld. még *Acsády*, 1894. 29., 50. p.; *Szűcs*, 1990. 19., 21. p.

157 *Szűcs*, 1990. 19. p.

kamara létrehozatalát.¹⁵⁸ Február 20-án az uralkodó Pozsonyba küldte Thordát Schwendihez, minden bizonnyal az újonnan felállítandó kamara ügyéről is tanácskoztak.¹⁵⁹

1567. március 1-jén Miksa instrukciót adott ki a Szepesi Kamara számára, de ez nem lépett életbe, mert a Magyar Kamara több pontját is kifogásolta.¹⁶⁰ A király erre új utasítást dolgoztatott ki, amelyet alá is írt.¹⁶¹ 1567. április 8-án az uralkodó felszólította Pesthyt, hogy adja át a jövedelmek kezelését egy ideiglenes bizottságnak, melynek tagja volt Schwendi Lázár, Thurzó Ferenc és Hosszútóthy György.¹⁶² Április 8-án az uralkodó, amint írta, megkapta a Magyar Kamara által készített utasítás-tervezeteket.¹⁶³ Ezeket módosítani kellett, mert a király azt akarta, hogy a Szepesi Kamara ne csak a pénzügyeket irányítsa, hanem bizonyos katonai ügyekbe, főként a katonai közigazgatás egyes ügyeibe, a várak és a végvári katonaság körüli igazgatással és ellátással kapcsolatos intézkedésekbe is beleszólása legyen.¹⁶⁴

158 „Verum eiam hactenus nos progressus vestri certiores non reddidistis, et Capitaneus noster illarum partium supremus Lazarus Schwendius de Camera illius constitutione nos iam denuo monuerit, vos idcirco quoque monendos operae pretium duximus, benigne firmiterque vobis mandantes, ut in ea constitutione iuxta acceptum mandatum nostrum, mature et citra ullam moram interpositam, perquam diligenter pergatis, ac nobis interea temporis, quo in loco ea nunc sit, scripto vestro diserte significetis.” MNL OL E 21, Benignae resolutiones 1567. január 30.; ld. még *Acsády*, 1894. 29. p.

159 Az irat maga elveszett, csupán egy segédkönyvi bejegyzésből értesülünk tartalmáról: „Thorda de Sigismundo Posonium abligando dati ad Lazarum Schwendi ordines.”; MNL OL E 21 Benignae resolutiones, 1567. február 12.

160 *Acsády*, 1894. 29. p.; ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn RN 14. 1567. április 1. fol. 2r–38v egyik megjegyzése állítja, hogy a fentiek miatt nem lépett életbe.

161 *Acsády* két példányt talált belőle: egyet a Liber instructionum VII. kötetében, a másikat pedig a bécsi pénzügyminisztérium levéltárában; valószínűleg azonos a Hoffinanz Ungarnban általam találttal (l. 160. jegyzet; erre utal, hogy mindkettő megjegyzésekkel van ellátva.); ld. még *Szűcs* 1990, 19. p.

162 *Szűcs*, 1990. 19. p.

163 *Acsády* 1894, 30. p.

164 *Acsády* idézi a szóban forgó uralkodói nyilatkozatot: „Quia vero eam cameram nostram non tamen propter proventus utiliter administrandos, quam ut omnibus provinciarum illius necessitates per consiliarios adhibito, quoad ejus unquam fieri potest, rite provideatur, instituendam decrevimus. Itaque operam prolium imo perquam necessarium fore rati sumus, ut camera illa non solum politicarum, verum etiam bellicarum rerum curam gerere debeat: ita tamen ne opus sit bellica negotia ex professo tractare, sed in illis saltem, ut omina rite gerantur, inspectionem adhibere. *Acsády*, 1894. 41. p.

A király azt óhajtotta, hogy a Szepesi Kamara azonnal kezdjen működni, mi több, leiratait úgy intézte hozzá, mintha már valóban felállt volna az intézmény.¹⁶⁵ A királyi leiratok gyűjteménye április 14-gyel kezdődik, noha a kamara csak ősszel kezdett tevékenykedni (a leiratokon szerepel, hogy ki és mikor mutatta be a kamarának; az előbbi Móré János november 13-án). A késlekedés oka lehetett, hogy az év elején nagy harcok dúltak a II. János kezén lévő várakért, és amikor ezeket a felső-magyarországi főkapitány be is vette, válaszul 1567 tavaszán Haszszán temesvári pasa seregei dúlták fel Abaúj, Borsod és Gömör megyét, egészen Kassáig hatolva.¹⁶⁶ A felégetett országrészekben dúló harcok miatt a pénztár teljesen üres volt, és a kamarának vállalnia kellett azt a hatalmas adósságterhet, amely Pesthy hivatalnokoskodásának utolsó éveiben halmozódott fel. Jellemző, hogy a király 1567. április 14-én kelt rendelete arra szólította fel az új kamarát, hogy tárgyaljon a hitelezőkkel a kölcsönök meghosszabbításáról. Így átmenetileg, bár áprilisban már leváltották, ismét Pesthy kezelte az ügyeket, amit a pozsonyi kamarához július-szeptember közti időszakban intézett jelentései bizonyítanak.

Szintén Thorda naplójából tudjuk, hogy az új kamara ünnepélyes beiktatása csak 1567 októberében történt meg.¹⁶⁷ Az új intézmény első elnöke Bornemisza Gergely csanádi püspök, első tanácsosai Thorda Zsigmond pozsonyi kamarás és Paczóth János tokaji udvarbíró voltak. Az elnök, amint a ránk maradt iratok mutatják, keveset tartózkodott székhelyén, így az ügyek intézése a két kamarai tanácsosra hárult. Az ő nevük szerepelt az 1567 októbere óta kelt iratokon, vagyis lényegében Thorda ismét segítőtárrsal igazgatta a felső-magyarországi jövedelmeket, mint néhány évvel korábban. A kamara nem tudott hatékonyan működni az első években, de a problémákat itt nem tárgyalom részletesen, mert Thorda alig több mint egy éves működés után, 1568 novemberében megvált a Szepesi Kamarától, és ismét a pozsonyi kamara tanácsosa lett, helyébe Fejérvári János, volt egri urvarbíró került.¹⁶⁸

165 Acsády, 1894. 31. p.; Szűcs, 1990. 19. p.

166 Szűcs, 1990. 19–20. p.

167 Ephemerides, 1798. 127. p.

168 Szűcs, 1990. 21. p. Fejérvári János Mágochy Gáspár egri főkapitánsága idején szolgált udvarbíróként Egerben 1566–1567-ben. Kenyeres, 2008. 311. p.

Politikai és diplomáciai tevékenysége

Thorda Zsigmond kamarai működése kezdetétől fogva politikai-diplomáciai jellegű megbízatásokat is teljesített. Ezek nagyrészt kapcsolódtak gazdaságszervező tevékenységéhez: utazásai során nemcsak a jövedelmeket, hanem sokszor az útba ejtett várak állapotát, vagy az érintett nemesi birtokok tulajdonosainak pártálását is fel kellett térképeznie, illetve olykor kísérletet kellett tennie a birtokos Ferdinánd pártjára állítására is. Máskor kifejezetten diplomáciai jellegű feladatot kapott, például tárgyalnia kellett az uralkodó nevében, miként az alább következő példák mutatják.

Mindjárt pályája kezdetén több alkalommal is részt vett különböző várak katonai szempontú vizsgálatában. Az első ismert eset a fentebb önálló fejezetben tárgyalt nagybányai felmérés. Thorda coadjutori működésének elején, 1554–1555-ben több várat is megvizsgált: januárban Sáros várának megerősítéséről tett jelentést, márciusban pedig az egri katonaság létszámáról.¹⁶⁹ 1555. július 7-én az uralkodó elrendelte, hogy Thorda gondoskodjon a Kassa városa számára szükséges hadi eszközökről.¹⁷⁰ A következő esztendőben Eger felszereltségét vizsgálta.¹⁷¹

Nem sokkal coadjutori kinevezése után, 1555-től problémák merültek fel Bebek Ferencel és fiával, Györggyel. A gondok régebbi időkre nyúltak vissza: A Bebekek Mohács után többször is pártot váltottak, és kiskirályként viselkedtek a sokszor bizonytalan fennhatóságú északkelet-magyarországi területeken, ahol hatalmas birtokaik voltak: a család tulajdonában volt Fülek, Salgó, Boldogkői vár, Szádvár, Csorbakő és Krasznahorka vára.¹⁷²

Bebek Ferenc Mohács után Ferdinánd oldalán állt, majd az ő zászlója alatt 1529-ben megverte Szapolyai János seregét. Még ebben az évben, 1529-ben átállt Szapolyai pártjára, sőt az 1530-as években pénzt is veretett János király neve alatt,¹⁷³ majd visszatért Ferdinándhoz; 1537-ben megint János oldalán találjuk,

169 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae 1555. no. 2. 1555. január 9. Thorda Zsigmond jelentése Sáros vár megerősítéséről és ellátásáról; uo. 1555. no. 38. 1555. március 22. Thorda Zsigmond jelentése Eger vár jövedelmeiről, a várőrség létszámáról és a várbeli tisztviselők fizetéséről.

170 MNL OL E 21 Benignae resolutiones 1555. július 7.

171 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1556. no. 10. 1556. február 19. Thorda Zsigmond jelentése Eger vár ellátásáról és felszereléséről, valamint Bebek Ferenc és György ellenséges magatartásáról.

172 Magyar Nagylexikon, 2004. 426–427. p.

173 *Szőrényi*, 2003. 209. p.

1543 júniusában pedig ismét átpártolt a Habsburg-uralkodóhoz.¹⁷⁴ 1555-ben, amikor Ferdinánd erdélyi hatalma meginogni látszott,¹⁷⁵ a Bebekék ismét Izabella és János Zsigmond irányába kezdtek puhatolózni. Thorda 1555-től sűrűbben jelentett ellenséges szándékairól.¹⁷⁶ 1555. október 30-án tájékoztatta először a Magyar Kamarát, hogy a Bebekék kinyilvánították királyellenes szándékaikat: az ifjabbik Bebek ellopta többek borát, és a gömöri dica beszédését is ellehetetlenítette.¹⁷⁷ Néhány nappal később, november 2-án azt írta, hogy Bebek György négy napja Boldogkő várához érkezett atyjától, Ferencről.¹⁷⁸ Másnap, november 3-án jelentette, hogy Bebek Ferenc a törökökkel konspirált, szembehelyezkedett a királlyal, és elrabolta a tornai bor- és gabonátizedet; György eközben Boldogkő várából rabolta meg a környékbeli megyék decimáját.¹⁷⁹

1555 decemberében a székelyvásárhelyi országgyűlésen a rendek kérték Ferdinándot, hogy vagy küldjön elegendő haderőt a törökök ellen, vagy mentse fel őket hűségesküjük alól.¹⁸⁰ Mivel Ferdinánd ilyen ígéretet nem tehetett, 1556 februárjában a rendek követeket küldtek János Zsigmond és Izabella visszahívására (Ferdinánd június 14-én mondott le Erdélyről a szultánhoz írott levelében).¹⁸¹ Ekkor már világos jelei mutatkoztak annak, hogy a Bebekék pártot építenek Iza-

174 Magyarország története, 1985. 218. p.; *Lukinich*, 1918. 2., 49. p.

175 *Lukinich*, 1918. 72–73., 76–78. p.; *Oborni*, 2002. 138. p.

176 MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1555. no. 123. 1555. október 30. Thorda Zsigmond jelentése a Bebek urak ellenséges magatartásáról, valamint a Gömör és Abaúj megyei dicáról és tizedről; uo. 1555. no. 127., 1555. november 3. Thorda Zsigmond jelentése Bebek Ferenc és György ellenséges magatartásáról, valamint a felső-magyarországi dicáról és tizedről; uo. 1556 no. 10., 1556. február 19. Thorda Zsigmond jelentése Eger vár ellátásáról és felszereléséről, valamint Bebek Ferenc és György ellenséges magatartásáról.

177 „Duo Bebekii aperte hostilitatem sacrissimam regiam maiestatem manifestarunt...” uo. 1555. no. 123. 1555. október 30. Thorda Zsigmond jelentése a Bebek urak ellenséges magatartásáról, valamint a Gömör és Abaúj megyei dicáról és tizedről.

178 „Georgius Bebecus uenit in arcem Boldokew ante quattuordecim dies, profectus a patre suo ex arce Zad”. Thorda Zsigmond Miksa főhercegnek, Kassa, 1555. november 2. Kiadása: *Détschy*, 1969. 170. p. 28. jegyz.

179 „...Georgius Bebek cum Turcis conspira et manifestos se hostes, sacra regia maiestatem opposuerunt, pater Tornensis comitatus decimam vini et frugum erepturus videtur.” MNL OL E 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1555. no. 127., 1555. november 3. Thorda Zsigmond jelentése Bebek Ferenc és György ellenséges magatartásáról, valamint a felső-magyarországi dicáról és tizedről.

180 *Oborni*, 2002. 137–138. p.

181 *Oborni*, 2002. 138., 140. p.

bella és fia támogatására: Thorda látta Bebek György egy levelét, amelyben Ferdinánd egri várnagyát próbálták meg elcsábítani; annyira sikeresnek ígérkezett az akció, hogy a kamarának azt tanácsolta, keressenek mást a várnagy helyébe.¹⁸² Thorda május 3-án Nádasdy Tamáshoz címzett levelében arról számol be, hogy a Bebek ellenőrzésük alá vonták a birtokukon található utakat, amelyeken nem engedik közlekedni Ferdinánd embereit.¹⁸³ Thorda kérte Nádasdyt, hogy járjon közben a királynál a helyzet mielőbbi orvoslása érdekében. A király júniusban Marcell Dietrich és Wolfgang Puchheim parancsnoksága alatt csakugyan küldött 5000 landsknechtet, 500 nehézlovast és Forgách Simon szepesi várnagy vezetésével mintegy ezer magyar huszárt a térség védelmére.¹⁸⁴ A sereg néhány vár felszabadítása után a Bebek kezén lévő Krasznahorka várát is megostromolta, de hónapokon át nem sikerült bevenniük, míg végül szeptemberben Bebek török segítséggel megverte az ostromlókat, akik Lőcsére menekültek.¹⁸⁵

A vereség politikai hozadéka az volt, hogy sokan, akik korábban Ferdinánd pártján álltak, most megnyitották váraikat a júniusban visszahívott Izabella pártívei előtt. A Bebek is átálltak János Zsigmond oldalára, még mielőtt az Erdélybe érkezett volna,¹⁸⁶ és példájukat annak ellenére többen követték, hogy a magyar országgyűlés hűtlenség vádjával marasztalta el a Bebeket.¹⁸⁷ Bebek Ferenc az erdélyi vajdaságot is megpróbálta megszerezni, de nem járt sikerrel.¹⁸⁸

Miután Izabella királyné sem váltotta be reményeit, Ferenc az erdélyi ellenzéki rendek egyik vezetőjeként járt a török portán, ahol I. Szulejmán szultánnál kieszközölte, hogy nevezzék ki Erdély kormányzójának,¹⁸⁹ Györgyöt pedig nem-sokára ismét Ferdinánd oldalán találjuk. Izabellának azonban sikerült a törököket Bebek ellen hangolnia, így őt saját oldalára vonni, azonban az ellenzék ereje ezzel korántsem tört meg. Erről Thorda Zsigmond leveleiből is értesülünk: 1558 februárjában d'Egger püspök és Verancsics Antal Kassán találkozott Thordával, mert

182 MNL OLE 41 Litterae ad Cameram exaratae, 1556. no. 10. 1556. február 19. Thorda Zsigmond jelentése Eger vár ellátásáról és felszereléséről, valamint Bebek Ferenc és György ellenséges magatartásáról.

183 MNL OL E 185 Nádasdy-misszilisek, Thorda Zsigmond levele Nádasdy Tamáshoz, Eperjes, 1556. május 3.

184 *Bánlaky*, 1940. 409–410. p.

185 *Bánlaky*, 1940. 410. p.

186 Magyarország története, 1985. 443. p.; *Lukinich*, 1918. 81. p.

187 Magyarország története, 1985. 270., 414. p.; *Lukinich*, 1918. 80–81. p.

188 Uo. 84. p.

189 Magyarország története, 1985. 443. p.

Bebek György elhagyta Izabella pártját, és a szultánhoz utazott, ahol Izabella Habsburgokkal folytatott tárgyalásairól tájékoztatta a Portát.¹⁹⁰

Az erdélyi nagyurak el akarták távolítani János Zsigmondot anyjától, azonban Izabella 1558. augusztus 31-én vizsgálat nélkül meggyilkoltatta Bebek Ferencet, Kendy Ferencet és Antalt, hogy ellenzékét leverje.¹⁹¹ A megfélemlített erdélyi országgyűlés Bebek Ferencet utólagosan hazaárulónak nyilvánította, fej- és jószágvesztésre ítélte. Bebek György nem sokkal átállása után visszatért Ferdinánd oldalára.

Thorda még egyszer kapcsolatba került a Bebekekkel: 1566-ban, a felső-magyarországi hadjáratok idején Lazarus von Schwendi, Miksa tábornoka Thordát küldte Bebek Györgyhöz, aki ekkor éppen János Zsigmond híve volt — miután az hathatósan közbenjárt a törököknél, hogy szabaduljon portai fogságából,¹⁹² — hogy tárgyaljanak az esetleges békéről.¹⁹³ Bebek foglyul ejtette Thordát, és csak akkor hajlott egyességre, amikor Schwendi katonai sikereket ért el. Schwendi Thorda szabadon bocsátását szabta a tárgyalások feltételéül, így Thorda visszatért szabadságát, és 1568-ban visszatért Pozsonyba.¹⁹⁴

Thorda Zsigmond a Bebek családdal történeken kívül is jelentős politikai szerepet játszott Erdély történelmében. Részt vett az 1557 júniusában megtartott országgyűlésen, amelyről jelentést is küldött Miksának.¹⁹⁵ 1558-ban ő tárgyalta Balassa Menyhérttel annak Ferdinándhoz való csatlakozásáról (ez azonban nem jött létre, mert szándékai kitudódtak).¹⁹⁶ Izabella 1559-ben bekövetkezett halála után Ferdinánd a megszakadt tárgyalások folytatása helyett újra Erdély megszerzésére törekedett.¹⁹⁷ Ebbeli elszántságát erősítette, hogy a János Zsigmonddal folytatott tárgyalások megfeneklettek.¹⁹⁸ A cél érdekében szüksége volt arra, hogy minél több információt szerezzen az országrészről, amelyben — Forgách Ferenc és Báthory András mellett — Thorda is segítségére volt, egyrészt sokoldalú tájékozottsága, másrészt követi működése révén.

190 *Okál*, 1974. 127. p.; *Lukinich*, 1918. 84–85. p.

191 Magyarország története, 1985. 444., 1656. p.; *Oborni*, 2003. 109–110. p.

192 Magyar Nagylexikon, 2004. 427. p.

193 *Zeman*, 1983. 108. p.; *Zeman*, 2003. 47. p; *Lukinich*, 1918. 125. p.

194 *Okál*, 1974. 131. p.; *Bél*, 2002. 85. p.

195 EOE 1876, 83–85. p.

196 EOE 1876, 40–41. p., részletesebben ld. *Házi*, 1928. 101. p.

197 *Oborni*, 2002. 111. p.

198 *Oborni*, 2003. 115. p.

A tervekben szerepet kapott Jacobus Basilius Heraclides, a krétai származású kalandor is, aki hajlott egy Ferdinánddal kötendő szövetség megkötésére: ha katonai és pénzbeli segítséget nyújtanak a moldvai fejedelmi pozíció megszerzéséhez, megígérte, hogy támogatni fogja Ferdinándot Erdély megszerzésére irányuló törekvéseiben.¹⁹⁹ A reménybeli vajdával való tárgyalásokat Ferdinánd részéről Thorda Zsigmond vitte. A felső-magyarországi jövedelemigazgató 1560 februárjának utolsó napján útnak indult Bécsbe, útközben tárgyalt Heraclidesszel vagy megbízottjával, majd március 11-én már audiencián volt Miksa főhercegnél.²⁰⁰ A kihallgatásról naplójának szűkszavú bejegyzéséből nem tudunk meg további részleteket, de Okál és az ő nyomdokain Zeman László feltételezi a román reneszánszszakutató, Andrei Oatea idevágó munkájára hivatkozva, hogy a szövetségesnek ígérkező Jacobus Heraclides moldvai fellépésével kapcsolatos kérdésekről tárgyalhattak.²⁰¹ A fentieket alátámasztja, hogy a továbbiakban Thorda Zsigmond is részt vett a reménybeli vajdával folytatott tárgyalásokon. Heraclides március 3-án Thorda Zsigmond által küldte el Ferdinándhoz követeléseit,²⁰² vagyis több mint valószínű, hogy már korábban is tárgyaltak, és hogy e megbeszélésekről tett jelentést Thorda, valamint ekkor adhatta át az uralkodónak a kérdéses iratot is.

Ugyanezen a napon kelt Lasky Albert levele, amelyben tudatta az uralkodóval, hogy Thorda Zsigmond útra kelt hozzá, tehát néhány napos késéssel tájékoztatta az uralkodót.²⁰³ Thorda minden bizonnyal hamar útra kelt Heraclideshez, valószínűleg az uralkodó további utasításaival, ugyanis a vajda-jelölt március végi levelében említette, hogy Thordán keresztül juttatta el elképzeléseit Miksa főherceghez, aki egyébként Lasky leveleit is közvetítette.²⁰⁴ A tárgyalások áprilisban — Thorda közreműködésével — folytatódtak,²⁰⁵ és annyi eredményre vezettek, hogy ősszel Basilius egy kisebb, mindössze 2-300 fős csapattal Erdély megkerülésével, lengyel területen megkísérelte az átkelést Moldva felé, ahová azonban nem érkeztek meg, mert II. Zsigmond Ágost lengyel király — félvén

199 Oborni, 2002. 116. p.; részletesebben ld. *Thallóczy*, 1890.

200 *Ephemerides*, 1798. 114. p.; *Okál*, 1974. 129. p.

201 *Okál*, 1974. 129. p.; *Zeman*, 1983. 108. p.

202 ÖStA HHSTA Ungarische Akten, Allgemeine Akten, 81. doboz, 1560. március 3., Jacobus Basilius Heraclides követelései Ferdinándhoz.

203 Uo. 1560. március 3., Lasky Albert levele I. Ferdinándhoz.

204 Uo. 1560. április 2. Lasky Albert levele I. Ferdinándhoz; uo. 1560. március 31. Jacobus Basilius Heraclides levele Miksa főherceghez

205 Uo. 1560. április 8. aláírás nélküli fogalmazvány I. Ferdinándhoz; uo. 1560. április 10., Jacobus Basilius Heraclides levele I. Ferdinándhoz

a török megtorló csapásától — szétverette a „sereget”.²⁰⁶ Heraclides végül 1561 végén elérte célját: Ferdinánd katonai támogatásával moldvai vajda lett, azonban nem sokáig uralkodhatott: 1563-ban meggyilkolták.²⁰⁷

Thorda később is az uralkodó erdélyi ügyekben befolyásos tanácsadójaként szerepelt. 1560 táján bukkant fel az az elképzelés, hogy I. Ferdinánd egész Magyarország királya szeretne lenni, és Lengyelországban és Erdélyben is szervezkedtek annak érdekében, hogy az ifjú Szapolyait (II.) Zsigmond Ágost lengyel király utódává tegyék. Az uralkodó magyar tanácsosaihoz, Thorda Zsigmondhoz, Thurzó Ferenchez és Mágóchy Gáspárhoz fordult, akik szerint félő volna, hogy János Zsigmond ez esetben komoly erővel törekedne egész Magyarország megszerzésére.²⁰⁸

1562 januárjából ismert Thorda egy jelentése a magyarországi és erdélyi politikai helyzetről.²⁰⁹ Bár azt írja, hogy barátai leveleiből és a szóbeszédből merítette értesüléseit, azok a korabeli viszonyok közt meglehetősen pontosak lehettek, hiszen az Erdéllyel szomszédos Felső-Magyarországon, Eperjesen élt, és a gazdasági élet irányítójaként Erdélyről is hiteles képet kellett kapnia a fennhatósága alatt álló kamarai alkalmazottaktól már csak azért is, mert az Erdély felé eső szélső területek időnként az ő hatáskörébe tartoztak. Az életrajz szempontjából fontos, hogy Thorda véleménye számított az uralkodó szemében, tehát az erdélyi viszonyokban jártas férfiként tartotta számon. A törökök katonai beavatkozása után Ferdinánd 1562. augusztus 17-én békét kötött a Portával, egyúttal Erdéllyel kapcsolatos elképzeléseit is a megváltozott körülményekhez igazította: elfoglalása helyett arra törekedett, hogy mondassék ki: Erdély a pillanatnyi helyzet ellenére is a Magyar Királyság része.²¹⁰

Thorda humanista tevékenysége

Thorda európai viszonylatban is jelentős humanista volt, itt azonban csak nagyon röviden térnék ki írásaira. Ennek egyik oka, hogy műveit Okál igen alaposan

206 *Thallóczy*, 1890/1. 213. p.

207 *Uo.* 214. p.

208 *Oborni*, 2002. 15. p.

209 *ÖStA HHSTA Ungarische Akten* 84. doboz, 1562. január, *Discursus domini Sigismundi Thorda*.

210 *Oborni*, 2003. 122. p.

elemezte, a másik pedig, hogy elsősorban hősünk kormányzati tevékenységét kívántam részletesen bemutatni.

Thorda történeti érdeklődéséről tanúskodik, hogy ő adta ki második kiadásban Galeotto Marzio Mátyás királyról szóló történeti munkáját, amely a *Libellus Elegans Galeoti Martii De Egregie, Sapienter, Iocose Dictis Ac Factis Matthiae... Vngariae Regis...* címet viseli.²¹¹ Ki akarta adni Bonfini Magyar történetét is,²¹² valamint felmerült, hogy önálló magyar történelmi munkát is megalkosson (utóbbi végül nem készült el).²¹³

Az akkoriban még ritkaságnak számító komoly görögstudását bizonyítja, hogy lefordította és átdolgozta Euripidész Oresztészét (a mű címe: *Euripidis Orestes, Tragoedia cum primis elegans, latino carmine longe doctissima expressa, nuncq. primum in lucem edita Sigismundo Geloo Pannonio interprete.*), amit átnézésre és a kinyomtatás érdekében egy 1547. április 15-én, Padovában kelt levél kíséretében elküldött Joachim Camerariusnak, a neves humanistának Lipcsébe.²¹⁴ A levélben megírta, hogy az ajánlás azért szól Kálmáncsehi Sánta Mártonnak, mert az ifjúkorában tanítómestere volt.²¹⁵ A munka végül 1551-ben jelent meg Bázelen.

Thorda filozófiai téren is tevékenykedett, amiről *Oratio De Beatitudine. Eiusdem Quaestio An honesta natura sint, an uero opinione* című műve tanúskodik (Padova, 1549).²¹⁶ Ebben a munkájában azt a kérdést kívánta megválaszolni, hogy vajon az igazságról és az erényről, valamint ellentettjükről szóló ítéleteink az ember vele született sajátosságaiból erednek, vagy az ember saját felfogása szerint változnak.²¹⁷

211 Zeman, 1983. 105. p.; Zeman, 2003. 43. p.; Ritoókné, 2002. 207–211. p.; Hörk, 1896. 35. p.

212 Részletesebben ld. Almási–Kiss, 2015. 110–111. p.; Fraknói, 1874. 172. p.

213 A történeti munka megírására Thorda 1553. december 15-én Cratóhoz írt levele szerint Camerarius készítette; eddigi ismereteink szerint Thorda nem tett eleget kívánságának. Elképzelhető, hogy e mű azonos a Fraknói Vilmos által említett Bonfini-kézirattal, amely Révay Ferenc birtokában volt, és amelynek kiadását fiai Thordára bízták. Thorda sajtó alá is rendezte a munkát, ajánlást is írt hozzá Miksához, és Opori János bázeli nyomdász vállalkozott is a kiadására. *Bauch*, 1885/1. 339. p.; *Okál*, 1974. 130. p.; Zeman, 1983. 105–106. p.; Révay János levele Thorda Zsigmondhoz, 1562. május 21., ld. *Fraknói*, 1873/1. 52. p.; *Fraknói*, 1874. 172. p.

214 Gömör, 1937. 363. p.; Zeman, 1983. 106. p.; Zeman, 2003. 43. p.; részletesebben ld. Bernhard, 2015. 223. p.; Hörk, 1896. 35. p.

215 Dienes, 2011. 28–29. p.

216 Zeman, 2003. 43–44. p.; Iványi, 1911. 219. p.; Hörk, 1896. 35. p.

217 Zeman, 2003. 45. p.

Thorda olykor a nagypolitika szolgálatába állította képességeit: 1554-ben jelen volt Nádasdy Tamás nádorrá választásán Pozsonyban; amely eseményre dicsőítő költeményt is írt *Epigrammata Sigismundi Thordae Geloi, Ad Illustrem Thomam A Nadasd, Posonii per occasiones scripta...* címmel (Viennae, 1554.).²¹⁸ Wernher és Nádasdy levelezéséből tudjuk, hogy Thordát apósa ajánlotta a nádor figyelmébe, aki sok más tehetséget is patronált.²¹⁹ Ettől fogva Thorda és Nádasdy egészen a nádor 1562-ben bekövetkezett haláláig leveleztek.²²⁰

Thorda Matteo Gribaldival, Heinrich Scotusszal és Pier Paolo Vergeriával együtt megírta Spiera Ferenc, az evangélikus hitre térése miatt az inkvizíció által üldözött padovai filozófiaprofesszor életének történetét is.²²¹

Thorda életének alkonya és pályájának értékelése

Thorda Zsigmond pályája sok közös vonást mutat az ekkoriban kialakuló humanista-hivatalnokréteg számos más tagjának életútjával: humanistaként, családi tanítóként kezdte pályáját, majd a tanítást hivatali alkalmazásra cserélte. Műveltségét ezen a téren is kamatoztatni tudta, így például latin nyelvtudása nélkülözhetetlen volt kamarai alkalmazásához és előrelépéséhez. Gazdasági ismeretekre feltehetőleg eperjesi rektorsága idején, esetleg nagybányai várnagyként tett szert. Thorda már ifjúkorában Ferdinánd oldalára állt, és hűségesen kitartott utóda, Miksa mellett is, ami a gyakran pártot váltó nemesek mellett fontos erénynek számított. Nem véletlen hát, hogy hűsége és szakismeretei miatt magas pozíciókat töltött be, és az uralkodó kiemelt kegyét élvezte egészen Pozsonyban, 1569. március 14-én bekövetkezett haláláig.²²²

218 Okál, 1974. 126. p.; Zeman, 1983. 105. p.; Zeman, 2003. 41. p.

219 MNL OL E 185 Nádasdy-misszilisek, Wernher György Nádasdy Tamáshoz, no. 4. 1551. február 14., no. 5. 1554. február 1.

220 Uo. Thorda Zsigmond levelei Nádasdy Tamáshoz, no. 1–39.

221 Zoványi, 1977. 223. p.; Héthy, 1974. 829. p., 28. jegyz.; Bernhard, 2015. 217. p.

222 „Sigismundus honor Gelous Pannoniae ingens, ut lux dena nitet, quartaque martis, obit”. MNL OL E 554 Szalay-gyűjtemény, 1725. t. sz. A magyar királyság tisztviselőinek fizetésjegyzéke, Thorda Zsigmond fizetése, fol. 207rv.; Gömör, 1937. 363. p.; Zeman, 1983. 108. p.; Zeman, 2003. 47. p.; Okál tanulmánya minden bizonnyal gépelési hibából eredően tartalmazza elhunytának dátumaként 1558-at, hiszen maga is számos eseményt megemlít életéből, amelyek az 1560-as években következtek be. Okál, 1974. 131. p.; Hörk, 1896. 36., 332. p.

Halála alkalmából Zsámboky János versgyűjteményt, többek között gyászénekeket írt és adott ki *Epicedia aliqua de obitu Sig[ismundi] Thordae* címmel.²²³ Bár a mű máig nem került elő, ismeretes Istvánffy Miklós történetíró tollából egy gúnyos epicedium, azaz sírfelirat, amely szerint, bár teste urnában nyugszik, a lelke vagy Sziszifusz módjára követ cipel, tehát a pokolban sínylődik, vagy pedig bűzölgő kecskeként él tovább, ti. kecskeként született újjá.²²⁴

A királyi kegy kézzelfogható bizonyítéka — a korábbiakban vázolt hivatali emelkedésen túl — fizetésének folyamatos emelkedése és birtokainak gyarapodása volt. Előbbire a már korábban említett fizetésjegyzékből vannak adataink.²²⁵ Eszerint 1561-ben 400 forint volt az évi díjazása, amely folyamatosan emelkedett: 1562-ben 650, 1563-ban 750 forintot kapott; ezután járandósága jelentősen csökkent: 1564-65-ben már csak 600, 1566-ban 180, 1567-ben ismét magasabb összeg, 720 forint volt az évi keresménye, míg 1568-ban 600 forintot juttatott neki az uralkodó. Figyelemre méltó, hogy a kamarai alkalmazottak többségével ellentétben az ő fizetésének folyósításában egészen 1568-ig nem volt elmaradás, sőt, az 1568 utáni hiányt kifizették özvegyének.

Thorda birtokai is figyelemre méltóan gyarapodtak hivatali karrierjének eredményeképpen. Nagy Iván említi, hogy Thorda 1556-ban Viczmándy Mátyással jogot nyert arra, hogy a Zemplén megyei Csernakót és Moccsárt, amelyek korábban a sárospataki apácák tulajdonában voltak, bizonyos feltételek mellett birtokba vegye (az Egyetemi Könyvtár kéziratárában egy 1560-ban kelt irat szól Csernakó elfoglalásának engedélyezéséről).²²⁶ 1558-ban házat és kertet vett Eperjesen Wernher Páltól és Szabinától (utóbbi Melczer Kristóf felesége volt).²²⁷ Naplója szerint május 25-én Sartor/Szabó Györgytől is vásárolt egy kertet a külvárosban, amely tranzakciót három nappal később a városi polgárkönyvben is rögzítették; nem tudjuk, hogy ez a Zeman által fentebb említett kerttel

223 Okál megpróbálta megszerezni a művet, de a Gulyás Pál által említett helyen, az Osztrák Nemzeti Könyvtárban nem sikerült megtalálnia. *Zeman*, 1983, 108. p.

224 Istvánffy, Carmina, 46; eredetileg az Istvánffy verseit őrző kódex fedéllapján található bejegyzés (MTAK Kézirattár, K 53/II), 2r. Ezúton is köszönöm az adatot Kiss Farkas Gábornak.

225 MNL OL E 554 Városi és kamarai iratok, Szalay-gyűjtemény 1725. t. sz. fol. 207r-v

226 Nagy, 1865. 181. p.; ELTE EK Kézirattár tom. LXXX. no. 78. Annuntia Ferdinandi, ut Sigismundus Thorda possessionem Chornaho vocatam, possideat. 291. p.; l. még uo. no. 1556. Litterae concessionales, quibus math. Viczmandy et Sigismundo de Thorda, datur facultas occupandi bona sanctimonialium et eremitarum S. Pauli de Sárospatak. 272. p.

227 Ephemerides, 1798. 112. p.; *Zeman*, 1983. 108., 110. p.; *Zeman*, 2003. 47. p.

azonos-e.²²⁸ Talán ez az a szőlő, amelyet 1578-ban Zsigmond testvére, Ferenc később megörökölt és 316 forintért eladott Vas Jakabnak.²²⁹ Naplójának szükségessé bejegyzése („emi domum”) szerint augusztus elsején házat vásárolt. Thorda 1561. október 8-án megkapta Miksától Bors Benedek Pozsony külvárosában lévő házát.²³⁰ Házai és birtokai kiterjedéséről a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiből is értesülünk: 1578-ban testvére, Ferenc ügyvédül vallotta rokonát, Vas Jakabot és Baczhly Pétert Zsigmond magyarországi birtokai ügyében, amelyek Nyitra és Sáros²³¹ megyékben, valamint Pozsony, Trencsén és Eperjes városokban feküdtek.²³² Ezek szerint az ősi birtokokat komolyan sikerült gyarapítania a szolgálatai érdemeként elnyert birtokokkal. Mindemellett haláláig saját lakosztálya volt a Magyar Kamara pozsonyi épületében.²³³

Thorda Zsigmond műveltségéről és igényességéről árulkodik gyermekeinek neveltetése, iskoláztatása is. 1562. május 1-jén hosszas betegeskedés után meghalt első felesége, Eufémia,²³⁴ akit Eperjesen temettek el ugyanebben a hónapban, 11-én. Két fiuk és egy leányuk született a házasságból.²³⁵ Úgy tűnik, hogy mindhárom gyermek a családi otthonban nevelkedett, amíg anyjuk élt, az ő halála után azonban Thorda mindannyiukat elküldte valamelyik főúri udvarba vagy iskolába. 1562. június 6-án leányát, Margitot Paxy Annához, Révay Ferenc özvegyéhez küldte Blatnica várába, hogy ott nevelkedjen (Thorda az özvegyhez írott magyar nyelvű levele bizonyítja, hogy magyarul is tudott).²³⁶ Fiát, Zsigmondot Eperjesre küldte anyósához, Zsófiához, és Tarcea Anna, valamint Topeczer János eperjesi polgároknak bízta, hogy kísérik el.²³⁷ Másik fiát, Györgyöt ugyanebben a hónapban, 28-án az ekkor a Bánffyok tulajdonában lévő Bolondócra²³⁸ küldte.²³⁹

228 Ephemerides, 1798. 112. p.

229 MNL OL F 15 Protocolla libri regii et styliaria, VII. 31v–32r.

230 Ephemerides, 1798. 116. p.; *Okál*, 1974. 129. p.; *Zeman*, 1983. 108. p.

231 *Fallenbüchl*, 1967. 194. p.

232 MNL OL F 15 Protocolla libri regii et styliaria, VII. 32v–33r.

233 A lakosztályt halála után Johann von Karlingh részére utalta ki az uralkodó. *Kapossy*, 1956. 193. p.

234 Ephemerides, 116. p.; *Okál*, 1974. 130. p.; *Zeman*, 1983. 108. p.

235 *Zeman*, 1983. 108. p.

236 Ephemerides, 1798. 117. p.; *Okál*, 1974. 130. p.

237 Ephemerides 1798. 117.; *Okál*, 1974. 130. p.

238 *Maksay*, 1990/2. 791. p.

239 Ephemerides, 1798. 117. p.; *Okál*, 1974. 130. p.

Minden valószínűség szerint átmeneti ott-tartózkodásról volt szó, ugyanis 31-én már azt írta, hogy a gyermeket elvitte Bolondócról, hogy Pozsony rossz hatásától megkímélje.²⁴⁰ 1564. október 13-án György Pozsonyba utazott egy Lefferus György nevű tanárhoz.²⁴¹ Thorda Zsigmond a felesége halálát követő esztendőben, 1563. december 20-án eljegyezte Gyerendy Dorottyát, Ghyczy István özvegyét, és 1564. január 25-én feleségül is vette.²⁴²

Felhasznált források és irodalom

Források

ELTE EK Kézirattár	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Kézirattár
Ephemerides, 1798	Sigismundi Thorda Ephemerides, quas Ephemeridibus Nicolai Simi Mathematici Bononiensis A. C. 1554. Venetiis sua manu inscripsit. In: Scriptores rerum Hungaricarum minores. Szerk.: Kovachich Márton György. Buda, 1798. 112–127. p.
MTAK Kézirattár	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár
MNL OL E 21 Benignae resolutiones	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara archivuma. E 21 Benignae resolutiones
MNL OL E 41 Litterae ad cameram exaratae	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara archivuma. E 41 Litterae ad Cameram exaratae

240 Ephemerides, 1798. 117. p.

241 Uo.

242 Uo. 119., 120. p.; *Okál*, 1974. 131. p.; *Zeman*, 2003. 47. p.

MNL OL E 136 Diversae instructiones	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara archivuma. E 136 Diversae instructiones
MNL OL F 15 Protocolla libri regii et styliionaria	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, A kolozsmonostori konvent országos levéltára, F 15 Protocolla libri regii et styliionaria
ÖStA HHSTA Ungarische Akten	Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten
ÖStA FHKA Ungarische Gedenkbücher	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Gedenkbücher, Ungarische Reihe
ÖStA FHKA HKA Hoffinanz Ungarn	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn
ÖStA FHKA HKA Familienakten	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Familienakten
ÖStA FHKA HKA	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und
Altes Münz- und Bergwesen Ungarn	Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv, Altes Münz- und Bergwesen Ungarn

Szakirodalom

<i>Acsády</i> , 1894	<i>Acsády Ignác</i> : A pozsonyi és a szepesi kamarák. Bp., 1894.
<i>Almási-Kiss</i> , 2015	<i>Almási Gábor-Kiss Farkas Gábor</i> : Humanistes du bassin des Carpates I: Johannes Sambucus. Turnhout, 2015. (Europa Humanistica 14.)

- Bartholomaeides*, 1817 *Bartholomaeides János László: Memoriae Ungarorum qui in alma condam Universitate Vitenbergensi studia confirmarunt. Pest, 1817.*
- Bauch*, 1885/1 *Bauch, Gustav: Adalékok a reformatio és a tudományok történetéhez Magyarországon a XVI. században. [1. közlemény.] In: Történelmi Tár, 1. sorozat, 8. (1885) 2. sz. 335–355. p.*
- Bauch*, 1885/2 *Bauch, Gustav: Adalékok a reformatio és a tudományok történetéhez Magyarországon a XVI. században. 2. közlemény. Történelmi Tár, 1. sorozat, 8. (1885) 3. sz. 519–540. p.*
- Bánlaky*, 1940 *Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. XIII. köt. Bp., 1940.*
- Bernhard*, 2015 *Bernhard, Jan-Andrea: Konsolidierung des reformierten Bekenntnissen im Reich der Stephanskronen. Ein Beitrag zur Kommunikationsgeschichte zwischen Ungarn und der Schweiz in der frühen Neuzeit (1500–1700). Göttingen, 2015. (Refo500 Academic Studies, Band 19.)*
- Bél*, 2002 *Bél Mátyás: Torna vármegye leírása. In: Torna vármegye és társadalma 18–19. századi források tükrében. Szerk.: Rémiás Tibor. Bódvaszilás-Miskolc, 2002. 51–110. p.*
- Bielek*, 1796 *Bielek, Ladislai: Maiores Hungarorum. I. köt. Pest, 1796.*
- Budai*, 1814 *Budai Ézsaiás: Magyar ország históriája a mohácsi veszedelemtől fogva Buda viszszavételéig. 2. jav. kiad. Bp., 1814.*
- Camerarius*, 1595 *Ioachimi Camerarii epistolarum libri quinque posteriores. tolarum libri quinque posteriores. Nunc primum a filiis in hoc secundo volumine studiose collectæ, & ad vtilitatem publicam editæ. Vol. V. Francofurti, Ex officina Paltheniana, impensis P. Fischeri 1595.*

- Détschy*, 1969 *Détschy Mihály*: Egy ismeretlen magyar vár — Szádvár. In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyve, 8. (1969) 143–186. p.
- Dienes*, 2008 *Dienes Dénes*: Sárospatak reformációja. In: Egyháztörténeti Szemle, 9. (2008) 4. sz. 48–60. p.
- Dienes*, 2011 *Dienes Dénes*: A történelmi tiszánineni református egyházkerület a 16. században. 1. rész. In: Historia Ecclesiastica, 2. (2011) 1. sz. 3–68. p.
- Ember*, 1946 *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története. Bp., 1946.
- Engel*, 1798 *Engel, Johann Christian*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. Bd. II. Halle, 1798.
- Engel*, 1801 *Engel, Johann Christian*: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. Bd. III. Halle, 1801.
- EOE 1876 Erdélyi országgyűlési emlékek. Magyar Királyság (1526–1606). Szerk.: Szilágyi Sándor. Bp., 1876.
- ETE 1909 Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. IV. köt. Szerk.: Karácsonyi János – Kollányi Ferenc. Bp., 1909.
- ETE 1912 Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. V. köt. Szerk.: Karácsonyi János – Kollányi Ferenc – Luksics József. Bp., 1912.
- Fallenbüchl*, 1967 *Fallenbüchl Zoltán*: A Szepesi Kamara tisztviselői a XVII–XVIII. században. In: Levéltári Közlemények, 38. (1967) 2. sz. 193–236. p.
- Foerstemann*, 1841 *Carolus Eduardus Foerstemann*: *Album Academiae Vitebergensis*. Lipcse, 1841.
- Fraknói*, 1873 *Frankl [Fraknói] Vilmos*: A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Bp., 1873.

- Fraknói*, 1874 *Fraknói Vilmos*: Melanchton és magyarországi barátai. In: Századok 8. (1874) 3. sz. 149–184. p.
- Freytag*, 1831 *Freytag, Theodor Friedrich*: Virorum Doctorum Epistolae Selectae, Ad Bilib. Pircheymerum, Joach. Camerarium, Car. Clusium Et Julium Episc. Herbip. Datae, Nunc Primum Ed. Et Illustr. T. F. Freytagius. 1831.
- Gecsényi*, 2008/1 *Gecsényi Lajos*: A döntést előkészítő hivatalnoki elit összetételéről. A Magyar Kamara vezetői és magyar tanácsosai a XVI. században. In: Uő.: Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből. Győr, 2008. 475–487. p.
- Gecsényi*, 2008/2 *Gecsényi Lajos*: Egy beregi nemesúr a Szepesi Kamarában. Szigeti Vas Márton tanácsos. 1659–1666. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv. 18. (2008) 163–178. p.
- Gecsényi*, 2010 *Gecsényi Lajos*: A rejtélyes Thurzó. Thurzó Ferenc, a Magyar és az Udvari Kamara elnöke (1549–1563). In: Levéltári Közlemények, 80. (2010) 1–2. sz. 3–31. p.
- Gömöry*, 1937 *Gömöry János*: Gyalui Thorda Zsigmond. In: Evangélikus Lap 16. (1937) 23. sz. 360–364. p.
- Grynaeus*, 1993 *Grynaeus Tamás*: Szegedi Kőrösi Gáspár (Casparus Fraxinus Zegedinus) (1530 előtt — 1563). In: Orvostörténeti Közlemények 141–144. (1993) 27–52. p.
- Haiczi*, 1932 *Haiczi Kálmán*: Léva története a XVI. század végéig. Léva, 1932.
- Házi*, 1928 *Házi Jenő*: Balassi Menyhárt árultatásának szerzője. In: Magyar Nyelv 24. (1928) 5–6. sz. 175–183. p.
- Héthy*, 1974 *Héthy Zoltán*: Varjas János professzor jegyzetei Bod Péter Magyar Athenas-ához. In: A Debreci Déri Múzeum Évkönyve (1974) 827–832. p.

- Horváth*, 1953 *Horváth János*: A reformáció jegyében. Bp., 1953.
- Hörk*, 1896 *Hörk József*: Az eperjesi ev. er. collegium története. Kassa, 1896.
- Iványi*, 1911/1 *Iványi Béla*: Az írás és a könyvek Eperjesen a XV–XVI. században. 2. közlemény. In: Magyar Könyvszemle 36. (1911) 3. sz. 215–226. p.
- Iványi* 1911/2 *Iványi Béla*: Az írás és könyvek Eperjesen a XV–XVII. században. 3. közlemény. In: Magyar Könyvszemle 36. (1911) 4. sz. 301–318. p.
- Kapossy*, 1956 *Kapossy János*: Művészettörténeti regeszták a királyi határozatokból és rendeletekből. II. rész. In: Művészettörténeti Értesítő 5. (1956) 2–3. sz. 47–53. p.
- Katona*, 2000 *Katona Tünde*: Georg Wernher — ein oberschlesischer Humanist. Sein Schaffen für Ungarns Kultur und Literatur. In: *Gerhard Koselleck*: Oberschlesische Dichter und Gelehrte vom Humanismus bis zum Barock. Bielefeld, 2000. 267–279. p.
- Kenyeres*, 2002 XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. I–II. köt. Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Kenyeres István, a szerkesztésben közreműködött Kis Péter et alii. Bp., 2002. (Fons könyvek 2.)
- Kenyeres*, 2003 *Kenyeres István*: A királyi Magyarország bevételei és kiadásai a 16. században. In: Levéltári Közlemények, 74. (2003) 1–2. sz. 59–103. p.
- Kenyeres*, 2008 *Kenyeres István*: Uradalmak és végvárok. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban. Bp., 2008. (Habsburg Történeti Monográfiák 2.)

- Kiss, 2007* *Kiss Farkas Gábor*: A róka és a nyúl a Dunán. A flamand Arnoldus Gerardus Laurentius Oláh Miklósnak ajánlott meséje, mint születésnap iocus. In: „Nem sülyed az emberiség!”. Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára. Főszerk.: Jankovics József. Szerk.: Császtvay Tünde, Csörsz Rumen István, Szabó G. Zoltán. Bp., 2007. 299–308. p.
- Lukinich, 1918* *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai a török hódítás korában. Bp., 1918.
- Magyar Nagylexikon, 2004* Magyar Nagylexikon. Szerk. Élesztős László, Rosztás Sándor, Bárányi Lászlóné. 3. köt. Bp., 2004.
- Magyarország története, 1985* Magyarország története III./1. köt. 1526–1686. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1985.
- Maksay, 1990/1* *Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. I. köt. Bp., 1990. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II., Forráskiadványok 16.)
- Maksay, 1990/2* *Maksay Ferenc*: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. II. köt. Bp., 1990. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II., Forráskiadványok 16.)
- Melanchton, 1842* Philippi Melanthonis opera quae supersunt omnia. Ed. Carolus Gottlieb Bretschneider. Vol. IX. Halis Saxonum, 1842.
- Melczer, 1880* *Melczer István*: Wernher György életéhez. In: Történelmi Tár, 1. sorozat, 3. (1880) 1. sz. 208. p.
- Metryka, 2010* Metryka czycli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509–1551. Wydali: Gąsiorowski, Antoni–Jurek, Tomasz–Skierska, Izabela. Varsó, 2010.
- Nagy, 1865* *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. XI. köt. Pest, 1865.

- Nagy, 1995* *Nagy István*: A Magyar Kamara és egyéb kincstári szervek. Bp., 1995. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai I., Levéltári Leltárak 9.)
- Nyakas, 1991* *Nyakas Miklós*: Hajdú-Bihar megye címerei. Hajdúböszörmény, 1991. (Hajdúsági Közlemények 16.)
- Oborni, 1996* *Oborni Teréz*: Habsburg kísérlet Erdély pénzügyigazgatásának megszervezésére (1552–1553). In: In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Szerk.: Lengvári István. Pécs, 1996. 165–176. p.
- Oborni, 2002* *Oborni Teréz*: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt (1552–1556). Bp., 2002. (Fons Könyvek 1.)
- Oborni, 2003* *Oborni Teréz*: A bécsi udvar tervei Erdély visszaszerzésére 1557–1563. In: Történelmi Szemle, 45. (2003) 1–2. sz. 109–128. p.
- Okál, 1974* *Okál, Miloslav*: La vie et l'oeuvre de Sigismund Gélous Thorda. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Graecolatina et Orientalia. 6. (1974) (Bratislava, Slovenské pedagogické nakladatelstvo) 105–155. p.
- Pálffy, 1997* *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: Történelmi Szemle 39. (1997) 2. sz. 257–288. p.
- Révész, 1859* *Révész Imre*: Magyar tanulók Wittenbergben Melanchton haláláig. In: Magyar Történelmi Tár, 1. sorozat 6. köt. 1859. 207–230. p.
- Ritoókné, 1984* *Ritoókné Szalay Ágnes*: A wittenbergi egyetem magyarországi promoveáltjai a 16. században. In: Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Szerk.: Fabiny Tibor. Bp., 1984. 222–239. p.

- Ritoókné*, 2002 *Ritoókné Szalay Ágnes*: Galeotto Marzio és Bonifini történeti művének kiadása. In: „Nympha super ripam Danubii” Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből. Szerk.: Jankovits László. Bp., 2002. 207–211. p.
- RMK III. Régi Magyar Könyvtár. Összeáll.: Szabó Károly–Hellerbrand Árpád. III. köt. Bp., 1896.
- Sarusi Kiss*, 2008 *Sarusi Kiss Béla*: A természet által megerősített vár: Murány végvár és uradalma a 16. század második felében. 1. köt. Bp., 2008. (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 1.)
- Schrauf*, 1893 Regestum Bursae Cracoviensis Hungarorum. A krakói magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke. (1493–1558). Közli *Schrauf Károly*. Bp., 1893.
- Sinay*, 1911 Sinay Miklósnak, a híres-neves debreceni reform. főiskolában a történelem és a latin–görög philologia nyilvános, rendes tanárának közönséges előadásai a XVI-ik század egyháztörténetéről. A magyarországi és erdélyi egyházak reformációját hiteles forrásokból merítve, helyes világításban rajzolva. Sajtó alá rendezte és fordította: Herpay Gábor, revideálta és bevételével ellátta S. Szabó József. Debrecen, 1911.
- Szabó*, 1964 *Szabó Gyula*: Szabadgondolkodó társadalmi rétegek a török alatti Pécsen és Baranyában. In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1964. 241–258. p.
- Szabó*, 1984 *Szabó András*: Egy elfelejtett Luther-követő főúr a 16. században: Alaghy János. In: Tanulmányok a lutheri reformáció történetéből. Luther Márton születésének 500. évfordulójára. Szerk.: Fabiny Tibor. Bp., 1984. 209–221. p.
- Szabó*, 1993 *Szabó Tibor*: Kőrös Gáspár a padovai egyetemen. In: Orvostörténeti Közlemények 141–144. (1993) 53–62. p.

- Szinnyei*, 1914 *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. XIV. köt. Bp., 1914.
- Szlavikovszky*, 2007 *Szlavikovszky Beáta*: Magyarországi diákok itáliai egyetemeken. I. rész. 1526–1918. Bp., 2007.
- Szögi–Kónya*, 2012 *Szögi László — Kónya Péter*: Sáros megyei diákok az európai egyetemeken 1387–1918. Bp., 2012. (Felsőoktatástörténeti kiadványok, Új sorozat 9.)
- Szörényi*, 2003 *Szörényi Gábor András*: A csorbakői vár története 1648-ig. In: A Hermann Ottó Múzeum Évkönyvei, 42. (2003) 165–226. p.
- Szűcs*, 1990 *Szűcs Jenő*: A Szepesi Kamarai levéltár. Bp., 1990.
- Thallóczy*, 1890/1 *Thallóczy Lajos*: Levelek Heraclides Jakab moldvai vajda és Zay Ferenc kassai főkapitány összeköttetéseinek történetéhez. In: Történelmi Tár, 1. sorozat, 13. (1890) 2. sz. 209–228. p.
- Thallóczy*, 1890/2 *Thallóczy Lajos*: Levelek Heraclides Jakab moldvai vajda és Zay Ferenc kassai főkapitány összeköttetéseinek történetéhez. In: Történelmi Tár, 1. sorozat, 13. (1890) 3. sz. 456–473. p.
- Thallóczy*, 1890/3 *Thallóczy Lajos*: Levelek Heraclides Jakab moldvai vajda és Zay Ferenc kassai főkapitány összeköttetéseinek történetéhez. In: Történelmi Tár, 1. sorozat, 13. (1890) 4. sz. 577–596 p.
- Thury*, 1908 *Thury Etele*: A wittenbergi magyar tanulók anyakönyvéből. In: Protestáns Szemle 20. (1908) 1. sz. 242–247. p.
- Tolnay*, 2004 *Tolnay Gábor*: Külföldön tanuló magyarországi diákok. In: Honismeret, 32. (2004) 2. sz. 4–10. p.
- Verancsics*, 1860 Monumenta Hungariae Historica 2. Scriptores 9. Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái. 6. Vegyes levelek, 1538–1549. Kiadja: Szalay László. Pest, 1860.

- Veress*, 1933 *Veress Endre*: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264–1864). Bp., 1915. (Magyar Történelmi Források I.)
- Waldapfel*, 1946 *Waldapfel József*: A krakkói egyetem s a magyar és lengyel szellemi élet kapcsolatai a renaissance korában. In: Egyetemes Filológiai Közlöny 69. (1946) 27–46. p.
- Zeman*, 1983 *Zeman László*: Gyalui Torda Zsigmond élete és munkássága. In: Magyar Könyvszemle 108. (1983) 1. sz. 102–110. p.
- Zeman*, 2003 *Zeman László*: Gymnasiologia. Az eperjesi kollégium és áthagyományozódásai. Somorja–Dunaszerdahely 2003. 37–55. p.
- Zeman*, 2013 *Zeman László*: Egy fejezet a hazai humanizmus filológiai vizsgálatából. In: Eperjesi tükrök. Eperjes a történelemben. Szerk.: Sturm László–Dobsony Erzsébet. Eperjes, 2013. 48–49. p.
- Zoványi*, 1977 *Zoványi Jenő*: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. Szerk.: Ladányi Sándor. Bp., 1977.
- Zsinka*, 1927 *Zsinka Ferenc*: Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. XI. köt. Bp., 1927.